

הדור

DAS ZEITALTER.

יוצא אחת בשבוע.

Krakau, 16 Mai 1901. גליון 20. קראקא, כ"ז אייר תרס"א.

המו"ל: חברת „אחיאסף".

תכן הענינים:

תנאי החתימה:

באוסטריה־אונגריה:

לשנה	14.— קראנען.
לחצי שנה	7.— „
לרבע שנה	3.50 „

ברוסיה:

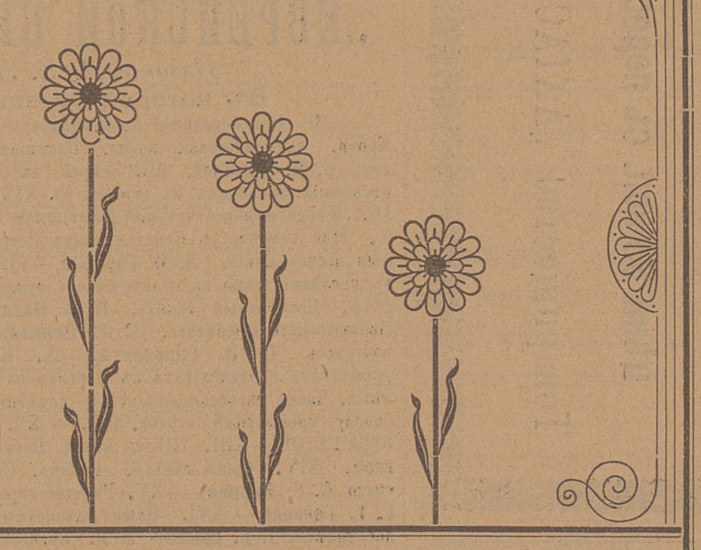
לשנה	6.— רו"כ.
לחצי שנה	3.— „
לרבע שנה	1.50 „

בשאר ארצות:

באשכנז לשנה	12 מארק.
באנגליה „	12 שילינג.
בשאר ארצות לשנה	17 פרנק.
בארץ ישראל „	15 „

מחיר כל גליון 15 ק', 30 העל'.
בעד הילוף הכתבת 20 ק'.

מחיר מודעות:
בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ'.

כתבת „הדור":

ברוסיה: Verlag „Achiasaf", Warschau, Postkiste 25.

בשאר ארצות: Administr. „HADOR", Krakau, Gertrudy 16.

ПАЛЕСТИНА

Ея настоящее и будущее.

Очеркъ положенія современной Палестины и существующихъ въ ней евр. колоній.

соч. **А. Г. Любарскаго**

Часть I: Введеніе. Географ. обзоръ Сиріи и Палестины. Населеніе. Политическое состояніе Сиріи. Источники эконом. благосостоянія.

Часть II: Общій обзоръ колонизація. Описаніе евр. колоній. Колоніи Самаріи и Саронской долины. Сѣвер. Галилея и ея колоніи. Заіорданье.

Цѣна книги (177 стр. 8°) 75 коп., съ пересылкой 85 коп.; въ переплетѣ 1 руб. съ пересылкой 1 руб 10 коп.

Издательство „АХІАСАФЪ“ Варшава

Твердая 6 кв. 4.

Вышла въ свѣтъ новая книга:

ПЯТЬ МОМЕНТОВЪ

изъ жизни Моисея

М. Л. Лиліенблюма

цѣна 35 коп. съ пересылкой 40 коп.

Товарищество „АХІАСАФЪ“, Варшава.

מַחֲזוֹת וְשִׁבְרֵי מַחֲזוֹת

עשרה ספורים וציורים

מאת דוד ישעיהו זילבערבוש

מחירו 80 קאָפּ׳ עם פּאָרטאָ

Издательство „Ахіасафъ“, Варшава

עס איז הערויס פון דרוק

און צושיקט צו די אבאנענטען

Nr. 20 „דער יוד“

אינהאלט :

א) צום 5 קאנגרעס. ש. ראזענפעלד.

ב) פאליטישע איבערזיכט. י. ל.

ג) ל. פרץ. בעל מחשבות.

ד) צווישען אונז גערעדט.

ה) צייטונגען פון דער וואך.

ו) די יודישע וועלט.

ז) אלגעמיינע וועלט נייעס.

ח) פאר וואס ? סקיצע. יהודה שטיינבערג.

ט) דאס געעפענטע פענסטער. ערצעהלונג.
ד״ר גרשון לעווין.

י) דער בעל שם-טוב. יוסף קלויזנער.

יא) נאנץ בערדיטשעוו. פעלעטאָן. שלום עליכם.

אבאנאמענט פרייז : אין עסטעררייך-אונגארן : יעהרליך 12 קראָנען, האלב-יעהרליך 6 קראָנען, פיערטעליעהרליך 3 קראָנען. אין רוסלאַנד : גאנציעהרליך 5 רובל, האלביעהרליך 3 רובל, פיערטעליעהרליך 1.50. אין דייטשלאַנד : יעהרליך 10 מארק, א״ץ ישראל : 12 פרנק אנדערע לענדער 15 פרנק, אמעריקא און ענגלאנד 10 שילינג.

Издательство Ахіасафъ, Варшава.

Оканчивается печатаніемъ и вскорѣ поступитъ въ продажу **Томъ IX.**

ИСТОРИКО-ЛИТЕРАТУРНАГО СБОРНИКА

„ЕВРЕЙСКОЙ БИБЛІОТЕКИ“.

Изданіе А. Е. ЛАНДАУ.

Въ которой будетъ помѣщено:

I. Изъ переписки Л. О. Леванды **А. Е. Ландау**. — II. Голосъ Крови. Драматическая поэма. Натаніеля Мошелеса. Перев. въ стихахъ **О. Н. Чюминой.** III. Евреи въ англійскомъ обществѣ. Очеркъ отношеній англичанъ къ евреямъ въ XIX столѣтіи. **С. И. Рапопорта.**— IV. Евреи и новое теченіе религіозной мысли. **Освальда Саймона.**— V. Мои встрѣчи съ Константиномъ Петровичомъ Кауфманомъ. Посмертныя воспоминанія. **Л. О. Гордона.**—VI. Жреческое сословіе въ Іудеѣ въ послѣдніе годы ея политическаго существованія. **А. Л.**—VII. Оптиматы. Посмертный эскизъ. **К. В. Назарьевой.**— VIII. Изъ дневника Неплюевскаго обывателя. **С. С. Вермеля.**— IX. Четвертый сіонистскій конгрессъ. **С. И. Рапопорта.**— X. Евреи въ Румыніи. Отношеніе румынскаго правительства къ Евреямъ за послѣднюю четверть XIX столѣтія. Члена еврейско-румынскаго комитета **Саніеля Маркуса.** XI. По поводу предыдущей статьи. **Гри.** — XII. „Романъ близкаго будущаго“. SPECTATOR.—XIII. Пѣсни вѣтра. Посмертное стихотвореніе **И. А. Тагера.** XIV. Сыны завѣта. Романъ. Сам. Гордона. Перев. съ англійскаго **А. Г. Каррикъ.**—XV. Римскіе евреи въ древности и средніе вѣка. **Г. Г. Генкеля.**— XVI. Наше законодательство о евреяхъ за послѣднее десятилѣтіе. **І. Г. Сена.**— XVII. Лекція о Дрейфусіадѣ. Quasi una fantasia. Мечтателя.

Цѣна каждому тому *по подпискѣ* 2 руб., по выходѣ въ свѣтъ 2 р. 50 к. Выписывающіе *нынѣ* всѣ девять томовъ платятъ съ пересылкой 15 р.

ОБЪЯВЛЕНІЯ для помѣщенія въ „Евр. Библіотекѣ“ принимаются по слѣдующимъ цѣнамъ: за цѣлую страницу (въ 8-ю долю большого формата) *послѣ текста* 25 р., за 1/2 страницы 13 р., за 1/4 страницы 7 р. Впереди текста *вдвое*.

Подписка и объявленія адресуются на имя издателя А. Е. Ландау, С.-Петербургъ, Театральная Площадь, 2.

שנה ראשונה. **Hadôr — Das Zeitalter** I. Jahrgang.

הדור

יוצא אחת בשבוע.

המו"ל: חברת „אחיאסף".

תנאי החתימה:
באוסטריה-אונגריה:
לשנה . . . . 14.— קראָנען
לחצי שנה . . . 7.— „
לרבע שנה . . . 3.50 „
בשאר ארצות:
באשכנז לשנה . . 12 מארק
באנגליה לשנה . 12 שילינג
בשאר ארצות לשנה 17 פרנק
בארץ ישראל „ . 15 פרנק.

ברוסיה:
לשנה . . . . 6.— רו"כ
לחצי שנה . . . 3.— „
לרבע שנה . . 1.50 „
מחיר כל גליון 30 הילר, 15 קופ'.
בעד חילוף הכתבת 20 קופ'.
מחיר מודעות:
בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ'.
Erscheint jeden Donnerstag.

קראקא, כ"ז אייר תרס"א. גליון כ. — Nr. 20. Krakau, 16 Mai 1901.

שאלה כפולה.

בימים האחרונים גכרה בספרותנו לא אך השאיפה אל האמת, כי אם גם הרדיפה אחרי האמת.

והאמת כבמספמרות נטועים עומדת על עמדה ואינה זזה ממקומה, ויש שהרודפים אחריה מתלהבים כל כך במרוצתם ואינם שמים לב כי כבר עברו את הגבול, את גבול האמת מעבר השני, כלומר: האמת אינה עוד לפניהם, כי אם מאחריהם. ובאשר, כידוע, עיני חכם בראשו ואינו רואה בקדקדו, נכשלים לפעמים הרודפים במרוצתם ומגששים סוף סוף כעורים קיר.

מה יועילו אם כן הרודפים במרוצתם? המה ירֻעו לעמם והצל לא יצילוהו! הן כל עוד שהאמת מלפנינו, יש תקוה שברוב הימים נשיגנה, או לכה"פ נתקרב אליה במדה ידועה, אבל מכיון שעברנו את הגבול מעברו השני, שוב אין לנו עוד תקנה להתקרב אליה, כי אם בשובנו על עקב מרוצתנו. אמנם לשוב ולהזור — זוהי גבורה שלאו כל אדם זוכה לה, מפני שנקל לרדוף אחרי האמת מהיות מודה על האמת.

דברים כאלה עלו על לבי למקרא מאמרו של הסופר הנכבד מרדכי בן הלל הכהן („הדור" גליון 16). הוא בא לשפוט על השאלה שנתישנה ושהעלתה כבר הלודה בספרותנו, על אותה הצרעת הממארת, המכאבת כל הלקה טובה בחיינו, ושאלת הרבנות שמה, או כמו שקוראים לה היום שאלת ה„רבנות הכפולה" — ויעבור מבלי משים את הגבול.

ומפני שלשמהתי או לדאבון לבי אני בעצמי נקרא בשם „רב מטעם", או יותר נכון, מפני שיש הרשות לכל אחד לקרוא אותי בשם הזה — הן רבים הם המושגים החדשים המתכסים ומתלבשים בשמות עתיקים — מוצא אני לי להובה להקדים דברים אחדים, טרם אקרב אל גוף השאלה, שנגע בה הסופר הנכבד.

אם לא יטעני זכרוני היה הדבר הזה לפני שנתים; ובהדרי ישב אז הסופר מרדכי בין הלל הכהן ידידי, ובשיחת רעים רחפנו על פני השאלות הרבות הממלאות את כל חללו של עולמנו הקטן, מבלי השאיר אף מקום כל שהוא בעד ה„תשובות", מתוך שאלה לשאלה הנענו אז לאותה השאלה הארורה, שאלת הרבנות הכפולה.

אנכי השתדלתי אז להוכיח באותות ובמופתים, כי הפתרון האחד לשאלת הרבנות הכפולה הוא — עקירתה מן השרש, רצוני לאמר: לא עקירת השאלה, כי אם עקירתה של הרבנות בעצמה, כי אך לחנם יעמלו להביא תיקונים במצב ההוה של הרבנות, אחרי כי בעיקרה נוסדה על יסוד רעוע, אחרי שמן הנמנע הוא לפי רוח היום ולפי דרישות החיים ותביעותיהם הרבות על כל פסיעה ופסיעה — מן הנמנע הוא שהדור הצעיר יכיר ב„רבו שלא מטעם" את מנהיגו, מורו ומדריכו, וב„רבו מטעם" — איש הרוח שלו. ובהיות שיש לנו עסק עם שני כתובים המכחישים זה את זה, אין לנו עצה אחרת כי אם לברוא את הכתוב השלישי שיכריע ביניהם. גם השתדלתי להראות, שאך להנם קבלו על עצמם צעירים אחדים לסל את המסלה, להיות המעברה בין המצב ההוה המשונה ובין המצב הטבעי שעתיד להבראות בזמן מן הזמנים, כי מוטב הי׳ה. לו נשארו על מקומם ה„רבנים מטעם" ממין הידוע, כי אולי היתה אז ההריסה בעצמה מביאה בעל כ„חה לידי בנין...

וזוכר אני שהעליתי בזאת חמת רֵעי, וידבר רתת ובהתלהבות עצומה על „הרועים הרעים" המאבדים את צאן עמנו, על הישיות הנדחות ואין מאסף להנה, ואחרון אחרון — על החובה הקדושה הרובצת על הצעירים, העתידים ליתן את הדין, בלכתם לתור להם מרעה באשר ימצאו, ובלבד שלא ישארו בשדה עמם; על הצעירים, שאך מהם תוכל להבנות ספרותנו ושאך בידם לתקן את חיינו. הזקנים והבינונים שלנו — כה דבר רְעי הכהן — קצרה ידם מהושיע, המה קנו להם כבר את מצבם בחיים וקשה להם לשנותו. המה לא ילכו עוד הפעם לבתי מדרש ולבתי מדע להשתלם ולהתעשר במדעים לפי תביעות החיים החדשים; אבל הצעירים! הם מוכשרים לברוא מצב חדש, שיתאים אל תנאי ההוה, אל תקופת המעברה, הם מוכשרים להיות החלוצים שיעברו לפני העם לאמר לו, כזה ראה וקדש; ואם גם הצעירים בעצמם לא יגיעו לתכלית השלמות בימי דור אחד — אין בזה רע: כרך של רומי לא נבנה ביום אחד, וכל מחזות החיים גם הם מגיעים לשלמותם אך בהשתלמם מעט מעט. אנכי השתדלתי להוכיח, עד כמה קשה להצעירים, אם אך בעלי נפש הם, לתת הרשות לכל אחד לשלוה בהם מהתלותיו וחידודיו, והרשות הזאת אם לא נתנה בפירוש, הנה כבר היתה לקנין ספרותנו, ביחוסה ל„הרבנות הכפולה" ול„הרבנים מטעם", ומכיון שהצעיר לוקח על שכמו המשרה הזאת, זכה גם בשם הכללי של נושא המשרה ואינו עוד בן חורין לברוא בעד עצמו שם חדש. העם יודע את רבניו „מטעם", ויודע הוא כי הרבנות היא להם אך כ„פרה הולבת", ובחפי׳ן לבב היו מחליפים את הפרה בסוסה חולבת, לו היה גם הלב הסוסה מתוק לחכם. יודע העם את רבני׳ מטעם ומודד הוא להם משכרתם כפעלם (מלבד כסף השכירות, שהוא לא כפי פעלם). במצב כזה, מצאתי, שאי אפשר להם להצעירים לותר על זכותם, זכות כל אדם חפשי, ולקבל עליהם מראש את כל הנזיפות והעקיצות בעד הבריהם במשרה, שגם הם יותר ממה שקלקלו התקלקלו ע״י החיים

המקולקלים. אנכי דברתי אז בחמי, מודה אני, מפני שהדבר היה נוגע נם לי לעצמי, ומפני זה הצעתי להפוך את הסדר: תחת להביא תיקונים בהרבנות "מטעם", אולי טוב לעזבה לאנחות, "שתרעה עד שתסתאב" ותפול מאליה, ולהכין רבנים צעירים, רבנים סתם, שתהי תפארתם על עמם, רבנים שיעמדו על מדרגה יותר גבוהה מאשר הם עומדים עתה, אם אך על מצבם כעת חל שם מדרגה, שגם בני הדור הצעיר יהיו מוכרחים לקבל עליהם את מרותם של הרבנים, שיכירו בם את מדריכיהם האמתים, לא מדריכים מצד כבוד המשרה שבא מדור לדור בירושה, בתור נחלת אבות, כי אם מצד כבוד הרבנים מצדם הם, מצד ידיעותיהם ומצד פעולותיהם, רבנים שמלבד בקיאותם וידיעתם בתלמוד ונושאי כליו, יהיו בקיאים גם בהספרות שאחרי אלה, שידעו פרק גם בדברי ימינו ובספרותנו הכללית, העתיקה והחדשה, שידעו גם את שפתנו על בוריה — מה נעשה, אם דקדוק הלשון היה כעת לדבר הכרחי — ומלבד זאת שירכשו להם גם את הידיעות הכלליות לכה"פ כפי שיעורן בבית ספר בינוני. התנאי האחרון נחוץ לא אך כדי שיוכל רב כזה ליהנות מזכיות הרב מטעם לפי חקי המדינה, כי אם יותר נחוץ הוא בעד השתלמותם של נושאי הרבנות בעצמם. זאת היתה הצעתי בקצרה — אבל רעי הכהן יצא לערער עליה מכמה טעמים, והטעם הראשי היה, מפני שהרבנות הסתמית אינה מסוגלת לתיקונים, ככל דבר שהדרת השיבה חופפת עליו, שהרבנות הזאת כבר נתאבנה, בעוד שלהרבנות מטעם אין עוד גם חותם כללי מיוחד, ואם גם, נניח, שהחותם הזה נברא, אך חותם שלילי הוא, ובכל אופן לא נקדש על פני העם, ובכן אין עצה אחרת, כי אם להביא את התיקונים בהרבנות מטעם, כלומר, לאחוז את החבל מצרו השני, ותחת אשר לפנים בחרו ברבנים אלמים לחצאין "בהתנצלותם לפני הָרשות כי החק אוסר לבחור באלם גמור", ותחת אשר רבים היו מסייעין לבחירות כאלה ונרמו בזאת שתקופת המעברה תאריך ימים יותר מדי — נחוץ כעת להתיחס אל הבחירות האלה בכבד ראש. לדאבון לבנו — כה היתה אז דעת ידידי הכהן — אך מעטים המה הצעירים המ ת ע ת ד י ם לקחת עליהם משרת הרבנות, כי רבים מהצעירים, תשעים אחוזים למאה, חולמים על כל הדברים שבעולם, אבל לא על פתרון השאלות שיש להם יחס להעולם העברי הקטן, וכי רק אחרי "שנשברה אניתם", פונים אחדים מן הצעירים האלה אל הרבנות.

כמובן אין אני חפץ לעשות אחראי את הסופר הנכבד בעד גלוי דעת בעלמא בשיחת רעים. ראשית, מפני שבשיחת רעים נאמרים לפעמים דברים אך כדי לעשות נחת רוח איש לרעהו, וזה אינו אסור לא על פי חקי המלוכה ולא על פי חקי הנימוס, ושנית, מפני שמותר לכל אדם לשנות את דעתו מן הקצה אל הקצה על כל שאלות החיים, ושאלת הרבנות בכלל. אלא שמצאתי לנחוץ למסור לקהל הקוראים את שיחתנו הפרטית, ותהי כענין הקדמה למאמרי שהנני אומר להקדיש להשאלה הנכבדה הזאת, כדי שלא אצטרך בין יתר דבָרי לשוב ולהטעים, שלא מצבי בתור "רב" שָׂם דברים בפי, כי אם השקפתי על עצם הענין בתור אחד מן הצעירים, שכל הנוגע לעמם נוגע להם. ושהענין הזה נוגע לחיינו ע ד ל מ א ד, ושאלת הרבנות היתה לשאלה בוערת או יוקדת, על זה מעיד מאמרו של ה' מרדכי בן הלל הכהן: "על הרועים הרעים", המלא מראשו ועד סופו מבטאים חריפים כאלה, המותרים רק בעידנא דריתחא...

וכדי לצאת ידי חובת "תשובה", וכדי לגרש את ריח הוכוחים ממאמרי הבא, ארשה לעצמי להראות באצבע אך על דברים אחדים של המאמר הנזכר, החוטאים לפי דעתי נגד חקי ההגיון.

הסופר הנכבד אומר: "הרבנות האמתית היא כח מוסרי גדול, חי נכבד הנושא את עצמו, כח בלתי מוגבל בחקים ידועים ובזכיות מפורשות, כי מלוא כל הארץ כבודו וערכו. הרבנות האמתית הלא כחה הרוחני לבדו די לה לא רק להחזיק מעמד, אך גם לשבת מרומים ולשפוך ממשלה על העם. הנה הרבנות הרוחנית אין לה כל זכיות מצד הרשות, ואדרבה כל קיומה, זה כחמשים שנה, הוא נגד החקים, ובכל זאת כחה איתן בכל מקום ששכינתה שרויה, היינו, בכל מקום שאנו רואים השפעה רוחנית של מוסר נעלה או של דעת רחבה בתורה." אמנם טוב עשה הסופר הנכבד בנתנו תנאי לדבריו: "היינו, בכל מקום שאנו רואים השפעה רוחנית" וכו'. אבל איה המה המקומות האלה? אולי מחוץ לתחום של מושב היהודים, כמו בערי פנזא, א"אל וכדומה? והלא בעל המאמר בעצמו, בחפצו לאמת את דבריו, היה אנוס לפסוע על חמש ועשרים שנה בבת אחת לאחור, ולא מצא עדה אחת שתהיה לו כמופת חותך ויספר לנו מקרה שקרה בעדת מינסק בשנת 1879. ובכן ויהי בשנת 1879 למספר האזרחים ב ק ש ה עדת מינסק להרכיב לה אלוף לראשה אחד מגדולי הגאונים, והיתה נכונה לשלם במיטב כספה ט"ו אלפים רובל—חובות הגאון בקאָוונאָ. שמעו נא רבותי, לא ט"ו אלפים רובל לשנה חלילה, כי אם ט"ו אלפים רובל חובות! ומדוע ישבה אז העיר קאָוונאָ בשלוה והביטה בקֹר רוח, איך שֶׁרַבָּהּ אנוס "לעשות הובות", בעוד שהעיר מינסק היתה נכונה?... כמדומה לי שטוב היה עושה הסופר הנכבד לו השמיט את מופריו כלל וכלל, והמאמין יאמין. אבל נניח נא כי העיר מינסק לא אך היתה נ כ ו נ ה, כי אם גם שלמה כבר פי שנים מהסכום הנ"ל,— אם כי בעניני ממון אינה מצטרפת מחשבה טובה למעשה, וכדאמרי אינשי: המרחק רב בין "וכך היה אומר" ל"וכך היה מונה"— מה היינו למדין ממקרה בודד כזה? כמה רבי יצחק אלחנן איכא היום בשוקא? כמה רבי יצחק אלחנן היו בשוקא לפני כ"ה שנים? "כי ימצאו אחדים יוצאים מן הכלל, אין זה מוכיח כלום; היוצא מוכיח תמיד אמתתו של הכלל". הדברים האלה אומר הסופר הנכבד בנוגע להרבנים מטעם, אבל אני מְקוה, שיקבל עליו אחריותן גם בנוגע להרבנים סתם, ולי אין לי מה להוסיף על המשפט הצודק הזה.

עוד אומר הסופר הנכבד: "לנו גענועים, כמובן לא אל הרב הרוחני החונה עתה ב"קקינ"ו", שאין בו לא רבנות ולא רוחניות, אך מעט חסר דעת ומעט מסחר באתרונגים ומכירת חמין, אך אל אותה הרבנות הרוחנית, אשר עמדה ושרתה בישראל ימים רבים בדמות דיוקנא של הר"מ מרוטנברג וחבריו"— עוד הפעם נענועים אל היוצא מן הכלל!— "ואת הרבנות הטהורה גרשה הרבנות מטעם".

ממה נפשך! אם הרבנות הרוחנית גורשה כבר כלל, ואין לה עוד מעמד ותפיסה בחיינו, הלא אי אפשר לדבר על "קיומה, זה כחמשים שנה", למרות כל המכשולים והמעצורים שהונחו על דרכה? ואם באמת נתקימה הרבנות הרוחנית עד היום הזה, על מה מקונן הסופר הנכבד?

הוי, מה אנו, מה חיינו, אם הרבנות מטעם שבאה ממקום... (אינני חפץ להשתמש במבטא שהשתמש בו ידידי הסופר) גרשה את הרבנות הטהורה! אין זאת, שכבר התקלקלו חיינו לגמרי ושוב אין להם תקנה; אין זאת, כי כבר אבדה לנו כל מדה קדושה, כל רגש טהור, אם דבר הבא ממקום... שהורתו ולידתו בטומאה, שפך עלינו את ממשלתו.

והסופר הנכבד הזה מאמין ש"האמת אינה אובדת לעולם"!

אלמלא התה הסופר הנכבד נחלים על ראשי הרבנים, על אלה "מטעם" ו"שלא מטעם". אלמלי פנה לא אל הרבנים, כי אם אל ש א ל ת הרבנות—מי יודע, אולי היה יורד גם הוא לעומקה של השאלה הנכבדה הזאת, והיה דולה תשובות ופתרונים. אמנם חתוי נחלים היא מלאכת הכהנים, אבל לא על ידו נפתרות שאלות החיים.

עלינו לדעת, ראשית כל, כי "הרבנות הכפולה" אינה חזיון בודד בפני עצמו, כי גם משכילינו "משכילים כפולים" הם, סופרינו "סופרים כפולים" הם, ספרותנו "ספרות כפולה" היא. בקיצור: כל מה ששייך לנו כפול הוא, וכל זה לא במקרה, כי אם כתוצאה הכרחית של "חיינו הכפולים".

הנה למשל, גם ב"השלח" חוברת א׳ שנה זו יצא אחד מן הסופרים הנכבדים, ה׳ מ׳ חשמונאי, לדבר על ערכה של הרבנות הרוחנית וזו לשונו:

"הרבנים הדלו מהיות מכובדים על הבריות; שותפין וסוחרים אינם פונים עוד אל הרבנים לשפוט ולפשר ביניהם". "גם בעלי בתים בינונים, ומכל-שכן "הגבוהים" והעשירים, אינם מתאוים עוד להשתדך עם הרבנים. בעניני הקהלות ובצרכי הצבור אין קול הרבנים נשמע" "יען כי דעתם קצרה ועצתם במה נהשבה היא". ה׳ חשמונאי מבטל את ערכם של הרבנים הרוחנים כעפרא דארעא, ועל זאת הוא מתפלא: "מה היה להציוניים, כי היו ליראי חטא וידפקו על פתחי תשובה? ולפני מי התרפסו? לפני הרבנים, אשר אין הלשים כמוהם בכל מפלגות ישראל. השקיפו וראו ותוכהו, כי הרבנות בתמונתה הישנה (ואף הגאונים הנזכרים באותו המאמר ב"הדור" היו רבנים על פי התמונה הישנה) אין עוד כח בקרבה להחזיק מעמד בעולמנו. את התורה אשר הרבנים יודעים — מעטים דורשיה... ומה אפוא הם?" "ולכן הצעד הזה אשר עשו הציונים, לגשת בענוה גדולה אל הדום כסא הרבנים ולבקש מאתם סליחה או ברכה — הוא צעד שיש בו סכנה. הבנין הגדול אשר בו אנחנו עמלים לא יוכל להבנות על יסודות רעועים והרבנות הוא אחד מהם".

ורמינהו מן "השלח" על "הדור", מן "על הרועים הרעים", על "רועים ועדריהם", מה׳ מרדכי בן הלל הכהן על ה׳ מ׳ חשמונאי? אמת, אם לסופר אחד יש הרשות לשנות את השקפותיו, על אחת כמה וכמה שיש הרשות לשני סופרים להיות שונים בדעותיהם בנוגע לשאלה אחת מן הקצה אל הקצה. אבל במה דברים אמורים, במה שנוגע ל**פתרון** השאלה, אבל לא במה שנוגע להמצב שממנו נובעת השאלה. האחד חושב כי ההתרפסות לפני הרבנים הוא צעד שיש בו סכנה, ובא רעהו ואמר, כי יש לנו געגועים להרבנים מהטפוס הישן, והחזיון הזה מצד עצמו ישן נושן הוא. גם בצאת ישראל ממצרים היו רבים נושאים עיניהם אל ארץ החמדה העתידה, ורבים זכרו את "הדגה ואת הבצלים ואת השומים". דברים כאלה תלוים בטעם ואין משיבין עליהם. אבל הלוקי דעות ל**מצב** הרבנות מעידים כמאה עדים כשרים ונאמנים על טבע חיינו הכפול, מעידים הם שחיינו בעצמם עוד לא הוברו לסופרינו כל צרכם, ועלינו ללמוד לדעת מראיש את החיים, טרם שנקרב לבקש פתרונים להשאלות החמורות המקיפות אותנו מכל צד.

מנקודת הראות הזה של "חיינו הכפולים" אנסה להאיר גם שאלת "הרבנות הכפולה". לא לתבוע חלילה את עלבונם של הרבנים, לא לכסות על מערומיהם ולתפור להם עלי תאנה, תהי נא התאנה בתמונת חופ"ק או בתמונת ד"ר לפלוסופיה — כי אם להראות ולהוכיח, שהשאלה הזאת היא יותר עמוקה, מכפי שחושבים רבים מסופרינו. כי לא בקריאות של בוז נפתרנה, ולא בגעגועים בעלמא נברא בריה חדשה. שאלת "הרבנות הכפולה" היא חלק אחד מ"חיינו הכפולים", וכדאית היא שיטפלו בה בכובד ראש סופרינו הנכבדים ותהי גם משכרתם כפולה.

ד"ר שמריה הלוי.

בארצות המערב.

יח.

לעתיד לבוא ימצא ההיסטורן חומר רב לעסיק בו. מאורעות השנים האחרונות הראו לנו, עד כמה השפיעה שאלת היהודים על כל החיים הצבוריים בכל עמי אירופא, וכמעט שאין לך שאלה מדינית, אשר מאיזה צד ובבחינה ידועה אין לה שייכות ויחוס לשאלת היהודים. השאלה הזאת הביאה שנויי ערכין גם לעולם המדיני במדה ידועה. הנה אנו רואים, למשל, כי בראשית שנות המאה הי"ט נברה השנאה לישראל בין "המלומדים", כלומר, בין הפרופיסורים ותלמידי בתי מדרש לחכמה אשר בגרמניה. בכלל ידוע לנו, כי רבים מן ה"ליברלים" התנגדו בכל עוז לנתינת הזכיות המדיניות לבני ישראל. בין הליברלים ממין זה היה גם ההיסטורן הנודע רוטק, ראש המדברים בכתה המדינית הזאת בגרמניה הדרומית. הדעות היו מסובבות וכלולות בשאלה זו, עד שקם גבריאל ריסר ועשה את הליברליסמוס המדיני ושווי-הזכיות של היהודים כעין שמות נרדפים. מכאן ואילך אנו מוצאים, כי בכל התסיסה המדינית שהיתה אחרי כן בגרמניה ובכל המדינות הנוהגות ע"פ קונסטיטוציה עמדו תמיד אוהבי החירות לימין היהודים. כמה מהם לא עשו זה מאהבתם להיהודים, אלא מפני "ההנחה הכללית", מכיון שנתברר להם על פי היקש הגיוני, כי אין חירות מדינית בלי שווי-זכיות לכל אזרחי המדינה, בטלו את נטיתם הפרטית מפני ההסכמה הכללית.

אין ספק, כי הלמוד המדיני הזה צודק ב**הגיון**. ואולם כבר ראינו למדי, כי אין החיים הצבוריים של עם ענין של סילוגיסמים והגיונים. ההגיון הלמודי לחוד, והחיים המעשיים לחוד. אין העם בכללו נמשך אחרי שווי-זכיות של היהודים; אדרבה, הוא מוצא בהם הפסד חמרי או רוחני לעצמו. מובן מאליו, כי אין המכוון בזה, לחקור במהות הרגש הזה, ומכ"ש להתוכח עם שונאי ישראל. לנושא עניננו די הוא לרמז על מצב הענינים, כי כן הוא. ועל פי זה נבין אותם הנפתולים אשר יראו לנו כמה מדינות, שהן בפני עצמם ליברליות, ועם כל זה אין ההיקש ההגיוני — שבמדינה ליברלית אין מקום לשנאת היהודים — מתקבל כל עיקר על לב העם. עד הנה פוסחים על שתי הסעיפים ובני אדם מתהפכים בתחבלותיהם, כדי לאחד את שני ההפכים האלה. ואולם ימים יבואו והעמים הליברלים ימצאו אמתלא למעשיהם. גם בחיי העמים האירופיים נראה את התפתחות הענינים באופן כזה: בתחלה משתרשים איזו מנהגים בעם ואחרי כן ימצאו בתור אסמכתא איזה חידוד הגיוני לדרוש עליו, כדי ל**הטעים** את מעשיהם. המאורעות קודמים להדרוש הפלפולי, ולא זה הוליד את המעשים, אלא להיפך, המעשים הביאו לידי פלפול מעוקם בהגיון.

עומדים אנו בממלכת אונגריה ה"ליברלית". הממשלה היא ליברלית גמורה, וכל חשר שבעולם לא יוציאה מחזקת הליברליסמוס. הועד המדיני הוא רבו ליברלי, "ובכל תוקף ועוז" הוא מקפיד על זה, כי לא יגרע מן הכללים ההסכמיים של הליברליסמוס כלום. ולא עוד, אלא לפני איזו שנים עמדו ונדרו נדר חדש בפני "הדעות הקדומות" ועשו פרסום חשוב להליבר-ליסמוס. היהודים באונגריה ראו ושמחו, ובמדינות אירופא ההומיות כלן משאלת היהודים נראתה מדינת אונגריה כעין אי של שלום ושלוה בלב ים סוער. ואולם זה כמה אנו רואים, כי אין זה אלא "לפנים" ולמראית עין. החקים הליברלים נוהגים, ושנאת העם לישראל הולכת ונוברת. בימים האחרונים החלו תלמידי האוניוורסיטא בעיר הבירה להתערב בדבר. לפנים היו התלמידים הצעירים נוהגים להתלהב לכל רעיון מוסרי, לחירות, לשווי-האזרחים, לאהבה ולאחוה, להתקדמות, לשלימות מוסרית. ועד כמה שהיתה בזה מן הילדות, הנה ראינו את חום הבחרות בלב הצעירים ואמרנו: ההתלהבות של הבחורים החשובים דורשת ואין המעשים יוצאים מידי פשוטם. החיים יעשו את שלהם, לקרר את החום הזה, אבל איזה חלום נעים, איזו זכרונות משעשעים ישארו בלבם כאשר יגדלו ויהיו לאנשים. וסוף סוף גם ההתלהבות המוסרית לשם טיול ושעשוע מביאה ברכה. ואולם זה כעשרים וחמש שנה נתפשט בין חובשי בית המדרש באירופא "מנהג אשכנז", כלומר רגש של אינואיסמוס נתעב ומכוער. הבחורים אינם עוסקים עוד בחכמה לשמה, אלא מפני התועלת החמרית שבה, אינם דואגים להגדיל החקירה המדעית ולהאדירה, אלא לעשותה קרדום לחתור בה, ובהיות כי גם חבריהם היהודים באים ומהפכים בחררה זו, הנה מה

טוב ומה נעים, אם יוכלו לדחות את חבריהם אלו בשתי ידים. בגרמניה עלה הדבר הזה בידם באופן נפלא. התלמידים, אשר בסוף שנות השבעים להמאה הי"ט החלו להתרגש ולהתלהב ללאומיות, לגרמניות, לדת, לאידיאליות וכדומה מן המליצות היפות האלה, עומדים עתה בגרם המעלות. מהם שופטים ופקידי הרשות, מהם נוטריוסים, אדבוקטים, רופאים. הם אילי החברה הסוציאלית, ומה שבקשו לעשות בימי בחרותם הם עושים בעת לטובתם ולטובת בניהם אחריהם. לא דבר קטן הוא, להוציא כמה וכמה מתחרים בעלי כשרון מרובה מן הכלל ולגזור עליהם, כי לא יכנסו כל עיקר בחשבון. בכל לשכות הממשלה אין מקבלים יהודים, והמשרות המדיניות נתנו רק "להם" לבדם.

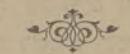
ראו זה הצעירים, חובשי בית המדרש, באונגריה ויקנאו בהם. עכשיו גם הצעירים האלה מתלהבים כבחורי גרמניה ללאומיות — מובן מאליו ללאומיות מדיארית — למוסר, לאידיאליות, לדת וכדומה. וזה כמה ירחים שנעצו חרב בבית המדרש, ואין לך יום בלי תקלה ובלי שאון באולמי בית הלמוד. בימים האחרונים היתה פגיעה רעה באחד הפרופיסורים ושמו פיקלר. שמו מעיד עליו, כי הוא יהודי, או לכל הפחות מזרע היהודים. האיש הזה הוא אחד החכמים המפורסמים. חוקר נכבד וחשוב בתורת המשפט, ושמו נודע לתהלה בעולם המדעים. הוא נמשך אחרי השיטה החדשה בתורת המשפט, שיטת האומרים, כי לרוב אין האדם אחראי על מעשיו, מפני שעשה אותם על פי הכרח הסבות והמאורעות, ואיך שיהיה, אין האדם נדון על פי מעשיו בלבד, אלא על פי מסבתו, זמנו ומקומו, תנאי חייו ומאורעותיו. הדברים האלה נחשבו בעיני אחד „מבני פחתי", אשר על פי מקרה נמשך לבית המדרש ושמע את תורת הפרופיסור הזה, כעין מינות ואפיקורסות, שהרי לפי זה הוא כופר בבחירה החפשית! רחמנא ליצלן מהאי דעתא! כן אמרו על החכם הזה, כי פעם אחת היה יושב ודורש על אודות כת האצילים המיוחסים שבכל מדינה ומדינה, אשר להם הכבוד והעוז והמשרה, ולפי דעת החכם ההוא אין זה ענין היסטורי, אלא ברבות הימים עלו אנשים לגדולה, לא על פי יחוס עצמם ורוב מעשיהם הרצוים להכלל, אלא בכח ידיהם. הדברים האלה פגעו בכבוד "המיוחס" שנמצא שם, שהרי לפי זה אפשר שגם יחוסו נובע ממעין כזה. לא ארכו הימים ובמ"ע אחד נתפרסמה השמועה הרעה, כי פלוני הפרופיסור "היהודי" יושב ודורש מינות ודעות נפסדות ברבים. ועוד העלילו עליו, כי התפאר בפירוש, כי בחפצו לעקור מלב תלמידיו כל רגש לאומי ואהבה לארץ מולדת עד גמירא. מובן מאליו, כי הרעישה השמועה הזאת את הלבבות, וכמה תלמידים נועדו להכלים את הפרופיסור "המין והאפיקורס". וביום אחד, כאשר ישב זה ודרש, פרצו בקול המולה גדולה אל לשכתו והעמידו קול זועות בעזות מצח: גרשו את היהודים! היפ! היפ! הכו בהיהודים! ובלשכה הזאת נמצאו כמאתים תלמידים (רובם יהודים). השותים בצמא דברי רבם, וימהרו להציל את כבודו. אחד מהם נגש אל אחד המתפרצים ויגער בו ויאמר אליו: תהא גערתי נחשבת לך כמכת לחי, אז לא התרשלו שכנגדו ולא הסתפקו "בגערה הנחשבת כמכת לחי", אלא הכו את התלמיד הזה הכה ופצוע עד שפך דם. שם התלמיד הזה הוא קורנפלד, בנו של אחד המנהיגים הראשיים בעסק של שלחנות מפורסם, ואין ספק לי, כי במלתחתו נמצאים שטרי חוב כתובים וחתומים בשמות אבותיהם של המכים. הקנאה האיקונומית היא מקור האידיאליות, הלאומיות, המוסריות וכל הרגשות העדינים והחשובים האלה.

ממשלת אונגריה "לא תעמוד מנגד". חלילה! הלא היא "ליברלית", ועזות הני בריוני נגעה עד לבה. היא הבטיחה לעשות שפטים בהוללים ולמתוח עליהם מדת דין קשה. ואולם לבנו יסיתנו להטיל חשד לא רק באמתת ההבטחה, אלא אפילו באמתת הרוגז והכעס, אשר בהם מעמידים שרי הממשלה את פניהם. קשה להם לכחש ולשקר בפומבי בדעות הליברליסמוס, אבל ביניהם לבין עצמם הם מודים, כי אין מעמד לענינים בלתי טבעיים כאלה. ואיך שיהיה, אפילו אם „יעמדו בפרץ", עולם כמנהגו נוהג. השנאה לישראל הולכת וגוברת גם באונגריה, כאשר נראה גם מרבוי "ההמרות" הנוהגות כעת בממלכה זו, אשר על אודותן דברנו כבר ברחבה. נעביר שנה מעל עינינו ותנומה מעל עפעפנו. אין עוד ליברליסמוס באונגריה!

ואולם זהו המראה החיצוני של המאורעות המעציבים האלה. אבל להם גם תוך ולמוד פנימי, כלומר, סדר פסיכולוגי, אשר הוא נוהג בכל המאורעות ההיסטוריים. שאלת היהודים קשורה לא רק במאורעות המדיניים אלא גם בהתפתחות המוסרית של העמים הקולטוריים. וכאשר נסתכל בה נמצא בזה את העונש הכרוך בעקב החטא. הרחקת היהודים מנו החברה הסוציאלית הוא עון גדול וקשה, אבל רואים אנחנו בו את העונש הצפון להעמים על העושק והגזל הזה. כבר אמר בּארנע: הטבע ילמדנו עושק וגזל, אבל מן היסטוריה נלמד מוסר השכל.

על דבר "מוסר השכל" אדבר בפרק הבא.

ש. ב"ד.

ברוסיה.

(על החנוך הדתי).

אסור לדבר על אודות תקונים בדת. האדוק — אומרים — לא יותר גם על מנהג קל שבקלים, והמשכיל מזלזל גם בלאו הכי במנהגי הדת. ומלבד זאת — אומרים — הנה החיים בתעצומות עוז הולכים ומתקנים את הדת גם בלי היתר של מאה רבנים. ומלבד זאת — אומרים — מה יתנו ומה יוסיפו לנו התקונים? הייטיבו את מצבנו החמרי או האזרחי והמדיני? ומלבד זאת — ומלבד זאת —

בקצור, יש לנו ק"ן טעמים לנבל את מעשה התקונים על האומר לעשות אותם.

אפס דבר קטן שכחנו; שכחנו כי הננו אבות לבנים. לנו לנפשנו אולי אין צורך בתקוני הדת. אנחנו הרבינו ללמוד תורה, לכן יודעים אנחנו להבדיל בין הגרעין ובין הקליפות הרבות אשר עליו; אנחנו יודעים מן המקורות הראשונים את טעמי המנהגים ואת המסבות אשר הולידום. אבל בנינו? בנינו אשר לא הנכו בחדרים ובבתי מדרשות, בנינו אשר אינם יודעים דבר מן התלמוד ומן הספרות הרבנית, ואשר גם רוב ספרי הקדש כספר החתום לפניהם; בנינו אשר מקדמות נעוריהם הם עסוקים ושקועים בעניני למוד שאין להם דבר עם היהדות, — מה תהי דעתם הם על אותה הדת שהם רואים רק את היצונותה מבלי דעת את המאור שבה ומבלי דעת להבדיל בין הגרעין ובין הקליפה?

כמובן אני מתכוין בזה ביחוד אל בני הכרכים; אבל מספרם איננו קטן כלל, כמו שרגילים לחשוב סופרינו שלא יצאו מעולם מארבע אמות של עריהם הקטנות. ואפילו בערים הקטנות והבינוניות יש הורים רבים המחנכים את בניהם לפי רוח העת החדשה, ללא תורה וללא ידיעת היהדות במקוריה. האדוקים מסתפקים בזה שהם מרגילים (או נכון יותר: הם מכריחים) את בניהם לעשות את כל „הצרמניות הדתיות". אבל כל הרגל שאין עמו ידיעה, אין סופו להתקיים. והמשכילים מזניחים לגמרי את החנוך הדתי, או — מה שרע עוד יותר — הם בעצמם עושים כל מה שלבם חפץ, ומבניהם הם דורשים לדקדק במצות. סוף דבר כזה הוא, שבניהם יודעים לכל היותר את היצוניותה של היהדות, ידיעה אשר אולי היתה מספקת לאנשים אשר לא יצאו מעולם מקיר חומת הגיטו החוצה, אבל לבנינו אנחנו בודאי לא תספיק להצמידם אל דתם.

אבל הרי אנחנו מלמדים את בנינו את הלשון העברית ומחנכים אותם ברוח עברי לאומי! כן יגערו בי כמה וכמה מן ההורים הנעלבים.

תבוא עליכם ברכה, כי עשיתם חסד עם שפתנו הלאומית ועם מחברי ספרי למוד. אבל הלשון איננה הדת והיהדות. הלשון היא האמצעי ללמוד בה את תורת דתנו במקורה, ולהכנס על ידה אל

היכל ספרותנו הלאומית, אל אותם הספרים הרבים המלאים חום ורגש ואהבה עזה לדת וליהדות, ואשר בקראנו בהם יאצלו גם עלינו מֵחֻמם ומרגשם ומאהבתם העזה, ושמרו את רגלינו מלכד... אבל אתם, אבות נכבדים, אינכם מזיינים את בניכם בנשק הרוחני הזה. אתם מלמדים אותם מעט עברית במשך שנים אחדות, ותיכף משעבר הילד את גבול הילדות אתם מוציאים אותו מן העולם העברי ומכניסים אותו לעולם אחר לגמרי — והישפוק מעט העברית אשר למד בילדותו, להחזיק מעמד נגד הרוחות הכבירים הסוערים להפיץ ולפוצץ את יהדותו שעדיין לא הוברר לו כלל? — הנה ילד עברי זכה להתקבל אל בית ספר כללי בשנה התשיעית או העשירית לחייו. היש לו מושג בדבר יהדותו ודתו בעת ההיא? בודאי לא. זהו דבר שאי אפשר כלל. ואיזה רוח ישפוך עליו ביה"ס הכללי? ביה"ס יפתח את לבו לאהבה את היונים ואת הרומאים ואת כל העמים העתיקים והחדשים — רק לא את עמו הוא. ביה"ס יחבב עליו חכמות ומדעים שונים — רק לא את חכמת ישראל. ביה"ס יט את לבו למנהגי הדת, המלאים יפעה חיצונית, של כל העמים העתיקים, ולאגדותיהם הלאומיות המושכות את הלב -- רק לא לדת אבותיו ולאגדות ישראל.

ועתה קומו הגידו, אבות נכבדים, מה אתם עושים מצדכם למען השריש בלב בניכם יקירכם זה אהבה וכבוד ליהדות ולדתכם?

אָה, הנכם עושים הרבה מאד. למשל, בחגינו הַגְּ ד ו ל י ם אתם מוליכים אותו לבית הכנסת. שם הוא מתפלל אתכם תפלות, אשר לאסוננו הוא מבין גם את פירוש מלותיהן (כי עוד לא הספיק לו הזמן לשכוח את מעט העברית) והתפלות האלה אינן עושות עליו אותו הרושם שהן עושות עלינו, כי הוא באמרו „תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם" או „האופנים וחיות הקדש" או בקראו את שמות המלאכים השונים ואת הפיוטים של הקליר וחבריו.— והיו כל אלה, ביחד עם היהדות עצמה, לחרפה וללעג בעיניו; הן הוא „החכם המלומד". ואם בכל אלה אין די לאסרו אל היהדות בעבותות אהבה, ועלה השמש על הבימה והחל לעשות „סחר מכר" בעליות. ואם גם המנהג הדתי הזה לא יתפוש את הנער בלבו, ועלה „הרב מטעם" לפני ארון הקדש, ודרש „דרשה של דופי, האומרת שקר לחן והבל ליופי"; והנער יודע היטב (כי כן שמע בביתו וגם מחבריו בבה"ס) כי אותו האיש הדורש ט ו ב לעמו הוא רע למקום ורע לבריות ובזוי ושנוא לכל.

אבל הן לא על בית הכנסת לבדו יחיה הנער. גם בבית אבותיו הוא רואה מנהגים דתיים. חיי־יהדות. הוא רואה — אמנם לא הרבה יראה הנער, כי בימות החול ובשבתות הוא יושב רוב יומו בביה"ס ובשובו הביתה הוא עסוק בהכנת שעוריו. אבל גם המעט אשר הוא רואה דַיו לעשותו לפעמים ל„צורר יהודים" קטן, כי רואה הוא מנהגים זרים ותפלים רבים אשר ישימו גם את היהדות עצמה לשחוק בעיניו.

אבל עיקר שכחתי. הנה גם בבה"ס דואגים לחנוכו הדתי. כי הנה יש מין יצור הנקרא בשם „מורה דת־אל" (מובן מעצמו כי אדבר פה רק על טיפוסים ידועים, ואני מוציא מן הכלל הזה את המעטים הטובים והמשובחים באמת), ועל היצור הזה מוטל להקהיל את התלמידים העברים לביה"ס בכל יום הראשון בשבוע ולהורותם—וללמדם—ולאלפם — ולהודיעם — — אינני יודע מה, וגם הוא בעצמו איננו יודע מה. לרוב משמש הרב הגשמי גם בכהונת „מורה דת־אל", וכחו וגבורתו של רב גשמי בידיעת הדת והיהדות, הוא מן המפורסמות שאינן צריכין ראיה. הוא שואל ודורש מאת בני אומנתו הזקנים והמנוסים איזה „אוצ׳עבניק" („ספר למוד") דרוש לצורך זה. ואחרי שהשיג אותו האוצ׳עבניק הוא מוכרו לתלמידיו במחיר כפול — ובזה תמה המחצית העיקרית של עבודתו. כי המחצית השניה, היא ההוראה, טפלה ותפלה ואינה שוה כלל לדבר בה. עפ"י החוק חיב הוא להורות את תלמידיו בכל יום א׳; אבל באמת איננו בא אל ה„שעור" אלא כעשר פעמים בשנה — וגם זו לטובה: כי לו שמר מועדו לבוא בכל יום א׳, אזי השניא את למורי הדת על תלמידיו עוד יותר. כי האוצ׳עבניק היבש ביחד עם המורה הצדיק, אשר כל תלמידיו יודעים את הליכותיו עם אלהים ואנשים, מועילים גם שניהם להסב את לב התלמידים מאחרי הדת והיהדות. וגם יש מורי דת אל אשר, למען תפוש את התלמידים בלבם, הם מתבלים את הלמוד היבש הזה ב„אניקדוטות יפות". וזה לא כבר קרה מקרה נחמד כזה: מורה דת אל, והוא גם הרב הגשמי בעיר גדולה, הקהיל את תלמידיו ביום א׳ אשר לפני ימי החנוכה ויספר להם ספור יפה מענינא דיומא. אתם חושבים בודאי כי ספר להם על דבר מלחמות היהודים עם היונים־הסורים ואת גבורת החשמונאים ואת מסירת נפשם של החסידים? לא — אבל ספור אחר ספר להם, אשר גם הוא היה מענינא דיומא. כי בעת ההיא אירע בפטרבורג המאורע הידוע בעריכת החזיון „מבריחי המכס או בני ישראל"; והמורה־הרב הנ"ל מצא לחובה לעצמו לספר לתלמידיו את תכן החזיון ולהגיד להם כי מחבר החזיון הוא אוהב ישראל החפץ בתקונם, וכי אלה שהתנגדו לעריכת החזיון היו בחורים שובבים מבני ישראל הראוים לחי־פה, ועוד דברים טובים ונחמדים כאלה. (אולי תחפצו לדעת את אחרית המעשה הנורא הזה? אחריתו איננה מרה כלל: אבות התלמידים שמעו את הדבר וישתוממו ויתקצפו ו־ו־ויח־רישו. כי מי זה יעמיד את בנו בסכנה לקבל „סימן רע" מאת מורה הדת?! —)

אבל הנה הנער מוסיף ללמוד עברית בביתו, גם אחרי שהוא נכנס לביה"ס. כן, „מורה השעות" מוסיף לבוא אליו ולהטיף לו לקח דק מן הדק, כזית או כגרוגרת דר׳ צדוק. אבל האמינו לי, לב הנער אינו הולך עוד אחרי הלמודים העברים — כבר נקעה נפשו מהם. ואני מבטיחכם, כי בשמוע הנער מפי חבריו הנכרים בביה"ס ספור על דבר „עלילת הדם", אין הדבר כלל מן הנמנעות שתתקבל העלילה על לבו. ומדוע לא? הוא ראה מן היהדות רק צרמוניות יבשות אחדות אשר בחכמתו הוא אומר עליהן כי נושאות הן על עצמן אותות של סודות וגם אותות של פראות, ולהבדיל בין הגרעין ובין הקליפה לא למד, ומדוע אפוא לא יאמין גם בעלילת הדם?

כן הדבר, רבותי, אך לשוא תתאמצו להשלות את נפשכם ולפתות גם אחרים להאמין כי בניכם מתחנכים ברוח עברי לאומי! הם מתחנכים ברוח השורר בביה"ס! כי מכיון שנכנס הנער לבי"ס כללי איננו עוד ברשותכם ואיננו עומד עוד תחת השפעתכם. הצרמוניות הדתיות שאתם מלמדים אותו אז לעשות, אינן מעלות כי אם מורידות, והטפות הדקות של „לאומיות עברית" שאתם מרעיפים עליו תעלמנה ותאבדנה ב„זרמים החדשים" שהוא שקוע בהם עד הצואר בבה"ס... אוי לי אם אֹמַר, אבל אני רואה בחוש, כי בצאת נער כזה מבית הספר איננו עוד לנו. את הדת הצרופה, את היהדות האמתית איננו יודע, ו ל כ ן לא תקח גם הלאומיות העברית את לבו. למה נכחד? מי הם הצעירים ה„מלומדים" המחבבים את הרעיון הציוני ואשר בשביל כך הם נשארים נאמנים לעמם? הלא רק אלה שלמדו תורה הרבה והיודעים את היהדות ידיעה נכונה, או אלה אשר אף כי לא הרבו ללמוד תורה, בכ"ז בלו ימים רבים באוירה של היהדות האמתית, אשר ראו בילדותם ובקדמות נעוריהם יהודים צדיקים אמתים ונשים צדקניות באמת — ובכלל אשר לא הוצאו

מן העולם העברי לעולם אחר אלא ב ח צ י נ ע ו ר י ה ם. אבל בנינו אנחנו? אנחנו נחפזים להכניס את בנינו לאיזה בית ספר שיהיה, עוד בקדמות נעוריהם, לא יאוחר ח״ו מן השנה העשירית לחייהם; תמונת דת ותמונת יהדות אמתית אינם רואים, בלתי אם איזו צרמוניות המעוררות שחוק; את הספרות הדתית שלנו אינם לומדים, — ובמה אפוא יגדל כחם להלחם במכשולים אשר תשים מ ו ל ד ת ם על דרך חייהם?... הרעיון הזה נורא.

הנה זה לא כבר קראתי במכ״ע עברי ידיעה מרנינת לב כזו: בבה״ם הקומרציאלי בביאליסטאק רב מאד מספר התלמידים העברים (כמרומה לי כשבע מאות), כי הם מתקבלים בלי מעצור. אבל מיום שנפתח בה״ם הזה נפתחה הרעה למורים העברים, כי כל תלמידיהם נכנסו לביה״ם הזה ואין להם עוד צורך ופנאי ללמודים העברים. עתה שערו נא מה יש לנו לקוות ממאות הנערים העברים האלה! — ובתי ספר קומרציאלים צצים כעשבי השדה, ובכלם מתקבלים בעז״ה תלמידים עברים במספר גדול! — ובתי הספר הריאליים והגימנזיות, ובתי הספר הפרטיים הרבים! וכמעט כל התלמידים העברים שבהם אינם יודעים עד מה את דתם הצרופה ואת היהדות האמתית — ורבים מהם אינם לומדים אפילו את הלשון העברית.

ה„לאומיים״ שלנו, בערים הגדולות, החלו לדאג בקנאה יתירה לחנוך העברי הלאומי של ב נ י ה ע נ י י ם. כנראה, נואשו האנשים האלה מבניהם הם, ולכן הם משתדלים שתתקיים היהדות לפחות בבני דלת העם. אבל אוי לנו אם רק ילדי הת״ת יהיו נושאי היהדות בדור הבא! וכמה יהדות תוכל להתקיים בידם? הן סוף כל סוף אי אפשר להושיב את בני העניים שנים רבות על התורה והעבודה הלאומית, הלא עוד מעט צריך למסרם לאומן או לשלחם אל השוק ללמוד משא־ומתן. ובכלל ספק גדול הוא בעיני, אם גם בימינו עוד יש ערך לאותו הפתגם התלמודי, כי „מבני עניים תצא תורה״.

ואל נא תחשדוני כי חפץ אני שכל בנינו יהיו „למודי ה׳״, בקיאים בתלמוד ובכל הספרות הרבנית. אבל זאת יודע אני כי לנערי ישראל נחוצה ידיעה רחבה בדת, הרבה יותר מאשר לנערי הגוים. הנער האשכנזי, למשל, לא יהדל להיות אשכנזי גם אם לא ידע אפילו את הקטכיסמוס הקצר של דתו. הן לו עם, ולו ארץ, ולו ממלכה, ולו לשון—בקצרה, בכל פנות שהוא פונה הוא רואה את „אשכנזיותו״ בחוש. אבל הנער העברי אשר אין לו לא ארץ ולא ממלכה ולא לשון מדוברת, וגם ה„עממות״ של עמו היא לפי שעה רק רעיון נאצל, ואין דבר מ ו ח ש י המחברו אל שאר היהודים בלתי אם הדת — ואם לא ידע אותה הדת ידיעה נכונה, לא יחוש ולא ירגיש כלל את „יהדותו״. — ומלבד זאת הן אשכנזיותו הנוצרית של האשכנזי לא תהי לו לאבן נגף בשום מקום, תחת אשר יהדותו של הנער העברי תהי לו למפגע בכל פנה שהוא פונה, לכן עליו לדעתי לכהפ״ח מה היא היהדות אשר בשבילה יסבול ככה והאם שוה היא לסבול בגללה.

אתם קוראים אלי: היסטוריה עברית! כן, כן, ידיעת ההיסטוריה העברית היא בודאי תועלת רבה לחזוק הרגש הלאומי. אבל ראשית דבר, הלא גם את ההיסטוריה הזאת אינכם מלמדים את בניכם שנכנסו לבה״ם הכלליים; לכל היותר הנכם מטיפים להם טפות אחדות שאין להן כל טעם... והשנית, מה היא היסטוריה עברית? הלא רק ההיסטוריה של הדת ה י ש ר א ל י ת. התפתלו כמה שתחפצו, רבותי, אבל את האמת לא תמישו ממקומה. קורות היהודים אחרי החרבן הן רק קורות הדת, קורות נושאי הדת. ומי שאיננו יודע היטב מה היא הדת הישראלית לא יבין ולא יחוש כלל את הנעלה ואת הנשגב שבהיסטוריה שלנו. מי שלא נסה ללמוד את המשנה ואת התלמוד לא יחוש ולא ירגיש מאומה בקראו את דברי ימי היהודים בתקופת התלמוד ובכל התקופות. מי שלא ידע מן ה מ ק ו ר את פעולת רש״י ואת פעולת בעלי התוספות, לא יחוש ולא ירגיש מאומה בקראו את תולדותיהם. והוא הדין גם בתקופה הספרדית הערבית, ובתקופה האיטלקית ובתקופת גאוני אשכנז ופולין. ולכן אני מחליט בבטחה כי למוד ההיסטוריה העברית יכול להמם ולהלהיב רק את מי שידע את היהדות ב מ ק ו ר י ה, אבל לא את מי ששמע רק את שמעה או שראה רק איזו צרמוניות יבשות של היהדות בתוך הגיטו...

ובכן אם חפצים אתם כי בניכם יהיו אנשים יהודים או אפילו רק עברים לאומיים, עליכם להשתדל שידעו היטב את היהדות ה ד ת י ת למען יוכלו להבדיל בין הגרעין ובין הקליפות. היהדות המעשית, היהדות למראה עינים, סוגה בגדרים ובסיגים ובגזרות לגזרות, עד כי מרוב העצים לא יראה היער. ואם לא יחדרו בנינו אל תוכו של היער, ישא״ו מ ח ו ץ ל מ ח נ ה י ש ר א ל... ובכן, אחת משתים: או שנעמיד את היהדות רק על התנ״ך לבד, והיינו כקראים — אז אמנם לא יכבד מבנינו להשתלם בידיעת הדת והיהדות; או שנהזיק במורשת אבותינו, בתורה הכתובה והמסורה, ואז מחויבים בנינו גם לדעת את ההשתלשלות של התורה המסורה, את קורות „הגדרים והסיגים והגזרות לגזרות״ ואת טעמם ונמוקם, והידיעה הזאת דורשת למוד ולא מראה עינים, לא מראה צרמוניות וגם לא מקרא היסטוריה יבשה. ובאופן כזה א ס ו ר ל נ ו ל ה כ נ י ס א ת ב נ י נ ו ל ב ה״ ס ה כ ל ל י י ם ב ק ד מ ו ת נ ע ו ר י ה ם. ע ד ה ש נ ה ה י״ ד א ו ל כ ה״ פ ע ד ה ש נ ה ה י״ ג לחייו מחויב הנער העברי לעסוק למצער חצי היום בלמודים העבריים (שבהם נכללים גם למוד המשנה והתלמוד, כמובן בבחירה מושכלת עפ״י „קצורים״ שיחוברו לתכלית זו); והעסק הזה לא ימנע אותו בכ״ז להשתלם גם בלמודים הכלליים ולעמוד במסה, שנה שנה, למען קבל תעודה כנהוג, עד אשר יכנס לבה״ם אל המחלקה הרביעית או החמישית. אני מתכוין ביחוד לנערי הכרכים, ובערים גדולות נקל למצוא מורים, ובשכר לא גדול, המכשירים את הנער להכנס לאיזו מחלקה שירצה.

אבל אם תחפזו להכניס את בניכם לביה״ס דוקא בשנה התשיעית או העשירית לחייהם — אז דעו כי לא לנו הם עוד. על ילדים רכים כאלה הנכנסים לביה״ס הכלליים, תתכן הכתבת אשר על פתחו של גיהנם (לפי השיר הידוע של דנטי): „ה ו א ש ו מ כ ל ת ק ו ה, א ת ם ה נ כ נ ס י ם!״...

עד כאן על בנינו. ועל ב נ ו ת י נ ו המגודלות ממש כ נ כ ר י ו ת— עליהן נדבר בפרק אחר.

A.

במכתבי העתים.

בימים האלה נדפס במכ״ע „בורושצינאסט״ מאמר השוב מאד בשם „הרומנטיקים שלנו״, מאת א. אידלסאן. בשם „רומנטיקים״ יקרא ה׳ אידלסאן את סופרינו ההוזים, ההונים והשוגים עוד בחלומות הנעימים של רעיון „האחוה הכללית״ (קוסמופוליטים), והמתקצפים בשביל כך על התנועה הלאומית הנחשבה בעיניהם כנסיגה לאחור וכמעצור וכמכשול על דרך הפרוגרס. כותב המאמר מתאמץ להוכיח כי „הלאומיות״ היא חזיון טבעי ומוכרח בסדר העולם, וכל הכופר בה אינו אלא טועה או מתעה. ויען

כי המאמר כתוב בכשרון גדול וברוח מהקר נכון וגם בסגנון חריף, הננו לתת בזה לקוטים אחדים מתוכו, אף כי אי אפשר לנו להסכים לכל דעותיו בענין הנכבד שעליו הוא דן.

„שנאה לאומית תתפרץ תמיד בשעה שתתנגשנה השאיפות והאינטרסים של שני אנשים או של שני עמים — והצד האחד מפריע את הצד השני מלהוציא אל הפועל את נטיותיו ושאיפותיו המיוחדות, או את טעמו המיוחד ומנהגי חייו. וכזה יקרה תמיד בהמצא אנשים או עמים בתנאים אשר בהם יניאו איש את רעהו לחיות על פי דרכם. הביהמי בכל גאונו הלאומי רחוק הוא בכ״ז משנוא את הצרפתי או את האנגלי, אעפ״י שאלה מדברים בלשונם המיוחדת ואינם מתפעלים כמוהו מן המחולות הלאומיים של הביהמים; אבל הוא שונא את האשכנזי, לא מפני שהאשכנזי אוהב את שלו, כי אם מפני שהאשכנזי מפריע אותו מחיות עפ״י דרכו הוא; כי עפ״י מסבות ההיסטוריה נמצאים שני הלאומים האלה בקרבה צפופה זה לזה והשאיפות הלאומיות של שניהם מתנגשות בלי חשך גם בנוגע לעניני השלטון הכללי, גם בעניני המשפטים, גם בעניני בתי הספר, וכו׳. לו ישבנו אנחנו היהודים בארץ אחת אשר לנו היא, בפנה אחת בעולם, אז היינו מוצאים כי ה„אריים״, אם כי ישהם אוהבים רק את שלהם (כמשפט הלאומיות הטבעית לאהב רק את שלה), בכ״ז לא היו הרגשותיהם אלינו רעות מהרגשותיהם אל היפונים. השנאה הבאה מתוך התנגשות של האינטרסים הלאומיים, תחדל רק אז בהיות כל אומה לממלכה בפני עצמה; אבל אי אפשר להסיר את השנאה הזאת ע״י הנסיון להוציא מלב האדם את רגש האהבה למה ששייך לו,— פשוט, יען כי מצב המדעים לעת כזאת עוד לא השתכלל עד כדי לעשות נתוח דק מן הדק כזה.״

הסופר מבדיל הבדלה דקה בין הלאומיות הטבעית ובין השוביניסמוס. הגאון הלאומי (ר״ל דַכָּרת ערכו) הוא הזיון טבעי והוא מסוגל לכל העמים, כי כל עם אוהב את שלו ומוקיר את שלו יותר משהוא אוהב ומוקיר את של אחרים אבל העמים הנכנעים בעל כרחם, או שנעשה להם איזה עֱוֹל שלא יוכלו לסלוח, הם מצטינים בהתנאות ובהתנשאות נפרזה, בהתפארות בדבור פה, שהיא תולדת קצף אין־אונים. כי מבלתי יכולת להתנקם במציקיהם ובנוזלי משפטם, הם מחרפים ומגדפים ומבטלים אותם בדבור פה, ולעומת זאת הם מנשאים ומגדלים את ערך עצמם בהפרזה אשר תהיה לצחוק. הן אמנם ההבדלה הנכונה הזאת בין השוביניסמוס של פשפנים ובין הגאון הלאומי המחריש אינה מן ההמצאות החדשות, אבל כותב המאמר השכיל להסביר את הדבר בבינה יתירה, ולכן הננו להעביר על פני קוראינו את הלך דעותיו בענין הזה:

„יש סופרים המוצאים „שאיפות לאומיות״ רק בעמים המרבים לדבר על אדותיהן, ואת ה„שוביניסמוס״ הם רואים רק באלה המפרסמים אותו בנאומים ובמאמרים במכ״ע. ואולם כשאני לעצמי אני חושב כי האנגלים, למשל, יש להם גאון לאומי והכרת ערך עצמם יותר מאשר לצרפתים, ולמשל השמדת הריפובליקות בנגב־אפריקא היא פעולה שוביניסטית יותר מכל נאומי דירוליד ומכל תעלולי „הלאומיים״ הצרפתים גם יחד. ואולם סופרינו הנ״ל, כנראה, אינם מודים בזה. הם שוכחים כי רק האיש אשר מצב בריאותו איננו טוב למדי, רק הוא ישיח תמיד על דבר הבריאות, על דבר תוספת משקל הגוף ועל דבר תחבולות רפואה שונות; אבל מזה לא מוכח כלל כי האנשים שאינם מדברים על אדות זאת, אינם מוקירים את ערך הבריאות ואינם דואגים לשמרה. על אדות זכיותיהם הלאומיות מרבים לדבר אותם העמים אשר זכיותיהם מוגבלות; אבל מזה אין להוכיח כי יתר העמים אינם „לאומיים״ כמוהם. השוביניסמוס הקולני, בתור התחברות שנאה עזה לאחרים עם הכרה נפרזה של ערך עצמו, נמצא רק בקרב עמים נלחצים ונדכאים, כי הוא תולדה של קצף אין־אונים, של כבוד שנפגע, של עֹול חמרי או רוחני שנעשה לקבוץ לאומי ידוע. השוביניסמוס הוא המצב הטבעי של נפש הנעלב, בהיות כל מחשבותיו וחושיו נתונים רק אל רגש השנאה לעושה העֹול. במצב נפש כזה רגיל האדם או הגוי בתמימות דרדקית להפליג ולהפריז את ערכו הוא, ולהשפיל עד עפר את ערך אויבו. גאוה הבאה מתוך קטנות והתפארות הבאה מתוך סכלות מצויות תמיד באנשים שכשרונותיהם לא זכו להכרה, או שגורל החיים לא נתן להם כפעלם, וגם בעמים מדוכאים ונרדפים. השוביניסמוס נולד בקרב האשכנזים בימים אשר כבש נפוליון הראשון את ארצותיהם, ובין הצרפתים — אחרי אשר נצחו אותם האשכנזים; הוא פורח בין הלאומים הנדכאים באוסטריה, ואל נכון יגלה בקרוב בקרב הבורים המנוצחים. השוביניסמוס אינו פרי „הלאומיות״, כי אם תולדת ההכנעה המאונסה... ויען כי אנחנו היהודים נחשבים תמיד בין המנוצחים ולא בין המנצחים, לכן לא יחדל השוביניסמוס שלנו — שהוא התולדה הטבעית של הכנעתנו המאונסה — בלתם אם בהשמדנו מתחת שמי ה׳, או כאשר נהיה לעם עומד ברשות עצמו, לחבר שוה הזכיות של משפחות הגוים. הרפואה האחת ל„שוביניסמוס״, זו הוצאת השאיפות הלאומיות אל הפועל.״

להלכה ולמחקר טובים ונכוחים מאד דברי הסופר החכם, אבל למעשה יש לפקפק בהם קצת. הן ההיסטוריה מלמדת אותנו, כי גם העמים המנצחים היו לשוביניסטים אחרי נצחונותיהם. ולמשל האשכנזים, אחרי אשר הכריעו את הצרפתים, לבשו גאות והוצפה לאומית במדה שלא נמצאה בהם כלל בימי שפלותם (בימי נפוליון הראשון). ולהפך יודעים אנחנו כי בימים אשר היו היהודים נלחצים ונדכאים עד מאד, היו נבזים ושפלים גם בעיני עצמם, והרגש הלאומי האמתי התעורר בקרבם רק אחרי אשר רֻוַח להם מעט, אחרי אשר חדלו לרדפם בחרב בדם ובאש. ובכלל קשה לי להודות שיש בנו אותו השוביניסמוס המצוי בשבטי ה„אריים״. משה רבנו קרא לנו „עם סגולה״, יען כי בימי שלטון עבודת האלילים היה ישראל מצוין באמת באמונת יחוד האלהים ובמדות הטובות המסתעפות בהכרח מן האמונה הזאת. וההתפארות „אתה בחרתנו מכל העמים (הקדמונים)״ איננה מכילה שום שוביניסמוס, כי כל שופט מתון מהויב להודות שבכל העתים נעלו היהודים בטהרת מדותיהם על יתר הגוים. ובכלל התפארו ומתפארים היהודים רק באמונתם הצרופה ובמדותיהם, אבל לא בהכמתם ולא בגבורתם ולא בכל אותם הדברים שבהם מתנאים ומתנשאים יתר הגוים. עד עתה ידעו היהודים רק „שוביניסמוס דתי״, והשוביניסמוס הזה היה לא רק צורך, כי גם אם מוכרח לקיום האומה. ורק בשנים האחרונות נראו בתוכנו אותות „שוביניסמוס״ במובנו הרחב; אבל הוא נולד בדרך מלאכותי, ובשום אופן איננו הזיון טבעי בישראל. בודאי מחויבים אנחנו לאהב ולכבד ולהוקיר את אשר לנו, אבל מזה לא מוכח כלל כי עלינו להיות שוביניסטים המבטלים כל מה שלאחרים.

הסופר כופר ברעיון הקוסמופוליטיסמוס, והוא מחליט כי גם אלה שהרימו אותו על נס, שמו אותו רק לכסות עינים על שאיפותיהם הלאומיות האינואיסטיות. הוא מחליט כי גם ה„אידיאליסטים״ אשר חוללו את המהפכה הגדולה בצרפת ואשר קבעו לחוק את שווי הזכיות של כל בני האדם — לא היו כלל „אידיאליסטים״, כי אם איגואיסטים שהשתדלו להשיג אותן הזכיות שמנעו מהם בעלי „השיטה הישנה״.— בדבר הזה לא נוכל בשום אופן להסכים לו. זהו פרדוכס נפרז. המחוללים הראשונים של הריבולוציה היו בודאי „אידיאליסטים״, אף כי אין לכחד שברבות הימים התחברו אליהם אנשים בעלי פניות פרטיות, ולמשל התגרנים הקטנים ו„גבירות השוק״ בודאי לא היו בעלי מחשבות טהורות כראשי מפלגת הג׳ירונדיסטים.— אבל לא זה המקום להתפלפל בזה.

בכלל רואה הסופר בכל רק „איגואיסמוס״ ואיננו מאמין ב„אלטרו־איסמוס״.

„אינני מאמין כי „הלאומיות״ של גריבלדי וקאשוט היתה צרופה וטהורה יותר מ„לאומיתם״ של ביסמרק ודירולד — אלא ששני האחרונים אינם בישנים כל כך והם מגלים את לבם יותר מן הראשונים. ולמה אכחד? אינני מאמין גם ביסוד הקוסמופוליטי של הציוניות של הד״ר מנדלשטם. זהו שקר תמים ומלא חן המיוחד לכל הנפשות הרכות, ר״ל, שאין להם גבורה די הביע את כל מחשבתם עד תמה. כל תנועה לאומית היא קודם לכל תנועה איגואיסטית, ומלבד זאת

הנה לעת כזאת אין בנו כל מקום ליסודות קוסמופוליטים: לעני אשר אין לו כל, לא איכפת כלל אם נפלה דליקה בעיר — הוא איננו דואג על רכושו.

עוד נשוב לדבר על המאמר הזה, המצוין בכל אופן, ולהביא לקוטים ממנו בשבוע הבא.

—w—

השקפה על דברי המדינות.

חליפות ותמורות בפרוסיה. — חפירת התעלות והקרקעיים. — מיקל ובעלי בריתו. — עניני ברית המסחר. — ממלכת גרמניה ושאר המדינות. — מחלוקת בין בילאָוו ומיקל. — ריב בכה״ע. — אחרית דבר. — הקרקעיים נבדלו בזעם. — תוצאות המאורע הזה בשאלת ברית המסחר. — המצב בשאר המדינות. — חינא. — נגב אפריקא. — אוסטריה.

נשברה הכד אל המבוע! הקרקעיים והמוכסין בפרוסיה צערו את הקיסר והרגיזוהו בתביעותיהם המרובות ועצבו את רוחו במאנם להסכים לחפירת התעלות. הם חשבו, כי לא ימוד להם המושל כמדתם, שהרי זה כמה דורות הרגילו לחשוב את עצמם „אוחזי כסא המלכות" ובלעדם לא יכון כסא המלוכה בארץ. ואולם סוף סוף נלאה הקיסר לשאת את טרחם ומשאם, ובראותו כי מבקשים הם תחבולות להאריך הדבר, לבלי לתת להממשלה את אשר היא מבקשת, צוה לסגור את הועד המדיני בפרוסיה, וגם שלח מעל פניו שלשה שרים בעלי ברית הקרקעיים: את מיקל, שר האוצרות, את האמרשטיין, שר עבודת האדמה, ואת בריפלד, שר עניני המסחר.

העובדא הזאת עשתה רושם גדול בארץ וממנה תוצאות גם לשאלת ברית המסחר העומדת כעת על הפרק. הקרקעיים הם תקיפים ועזי פנים שבדור. הם הרגילו עד הנה לתבוע בפה הרבה והרבה ולבלי להסתפק במועט. עוד בשנת 1899 הציעה הממשלה את ענין חפירת התעלות בממלכת פרוסיה, כי זהו דבר נחוץ להאינדוסטריה והמסחר. הקיסר בעצמו משכן עצמו על ההצעה הזאת, וכל העם ידעו כי במאונם להסכים להצעה זו הם פוגעים בכבוד הקיסר. ואולם הקרקעיים עמדו במרדם וימאנו לעשות רצון הממשלה. על צד האמת לא ידעו לתת אמתלא נאמנת לדבריהם, אלא כי בסתר לבם חשו קנאה לבעלי האינדוסטריה והמסחר. חושבים הם, כי רק להם נתנה הארץ, ולכן כל הוצאה יתירה, שאינה לטובתם, היא כסלון ממאיר בעיניהם. בלעדי זה פקפקו בדבר, ש מ א על ידי חפירת התעלות תמצא עבודה רבה להפועלים והשכירים, ועל ידי זה יגדל מחיר העבודה — והם אנה הם באים? גם דאגו לעתיד, ש מ א על ידי התעלות יובילו תבואות מחוץ לארץ ויוזילו את השער. איך שיהיה, הם דחו את הצעת הממשלה בשתי ידים.

הקיסר קצף מאד על זה, ויצו לדחות את כל הפקידים הגבוהים, אשר נטפלו בועד המדיני עם הקרקעיים, וכמה פקידים בעלי משרות גבוהות נבדלו בזעם. על זה כעסו הקרקעיים, ובפעם הזאת היו הם לשומרי משמרת הקונסטיטוציה. היתכן? שאלו הם, האם עונשין על חות דעת שבועד המדיני? ואולם לא עברו ימים מרובים וכבר נעשה השלום בין המושל ובין הקרקעיים. מיקל, שר האוצרות, היה המתוך בדבר. האיש הזה הוא בלי ספק אדם גדול ובעל כשרון מרובה מאד, ואולם ישרת רוחו מוטלת קצת בספק. את דעותיו החפשיות השליך אחרי גוו ויהי לקונסרווטיווי אדוק, עבד נאמן להקרקעיים והמוכסין ואביזריהון. על פי השתדלותו שב הקיסר את שבות הפקידים הנדחים, ולא זו בלבד, אלא שעלו עוד במדרגתם, כדי לשלם להם ימי אבלם. ובימים ההם עמדה שאלת ברית המסחר על הפרק, שהרי בסוף שנת 1903 יתם זמן הברית בין גרמניה ובין יתר המדינות. מיקל אמר כפה מלא: לא משוגעים ופתאים הם הקרקעיים, כי יסכימו לברית המסחר עם רוסיה, אשר היא דוחקת את רגלם בשער התבואות. גם את הקנצלר החדש בילאָוו הסית להבטיח להם „הרים וגבעות". כאשר נפתח הועד המדיני בפרוסיה אמר השר בילאָוו, כי אמנם יודע הוא בצערם של בעלי אחוזות קרקע ונכון הוא להעלות את המכס, כדי להגדיל מחיר התבואות. אין ענין המכס נוהג בועד המדיני של פרוסיה, כי דבר זה שייך להועד המדיני הכללי באשכנז, ואולם כסבור היה בילאָוו להניח את דעת הקרקעיים בהבטחתו זו, למען יסכימו להצעה החדשה בדבר חפירת התעלות, משאת נפש הקיסר.

ואולם הקרקעיים אינם ביישנים. הבטחות ריקות למה הן באות? הממשלה חפצה להעלות מכס התבואות הבאות מחו״ל — טוב הדבר, אבל כמה תהיה ההעלאה? עכשיו משלמים שלשה מרק וחצי, הקרקעיים דרשו לכל ה פ ח ו ת שבעה מרק וחצי, ויש מהם הרחיבו כשאול נפשם ויאמרו: לא! גם שבעה מרק וחצי כאין בעינינו — ל כ ל ה פ ח ו ת עשרה מרק! ומי יודע עד כמה היו מעלים עוד במכס, אלמלא באו ממשלות רוסיה ואמריקא ושפכו את הקיתון על פניהם. בסוף שרי הממשלה נוכחו, כי לא אמריקא ולא רוסיה תכרות ברית המסחר עם גרמניה על יסוד מכס של תבואה בסכום חמשה מרק (שבעה וחצי או עשרה מרק מאן דכר שמיה!), וספק הוא אם יסכימו אפילו לארבעה מרק וחצי. לכל היותר יותרו עד כדי ארבעה מרק ולא יותר. אז החל בילאָוו, אשר אמנם נוקש בלשונו, לדבר דברי טעם ושכל עם הקרקעיים ולהתפשר עמהם. ואולם הם באחת: לא נסכים לחפירת התעלות טרם שינמר ענין ברית המסחר עם חוץ לארץ, ולא תנוח דעתנו, אם לא יהיה לנו לכל הפחות מכס של שבעה מרק וחצי. זה עלה בהסכמתנו ואתם כטוב בעיניכם עשו. ומיקל עומד לימינם ומחזיק בידם ואומר הן לכל דבריהם. באופן כזה לא נהגה עוד ממשלת פרוסיה כתקונה.

מכה״ע המקבלים השפעה מספירות העליונות נפלגו בדעותיהם, הללו מזכים את הקרקעיים והללו מחייבים. כיצד היה הדבר הזה? בשעה שהיה ביסמרק מושל בגבורה היה רק רצון אחד עם ממשלת גרמניה ועם ממשלת פרוסיה. הוא היה ראש וראשון, ובלעדו לא הרים איש את ידו ואת רגלו. שרי הממשלה היו משרתיו עושי רצונו ואוי לו לאחד השרים, אשר התעטש ואת פי ביסמרק לא שאל — תיכף ומיד נדח משאתו, ולפעמים נדח בבושה ובחרפה. מובן מאליו, כי גם ההשפעה על מכה״ע „הקרובים למלכות" היתה שלמה ובתכלית היחוד. „הוא" פתח ואין סוגר, או סגר ואין פותח. ואולם משעה שירד ביסמרק מגדולתו נעשתה ההשפעה הזאת לכמה תורות. לכל אחד משרי הממשלה יש „יהוריו" (יהודיו ממש, כי הסופרים המושפעים הם כלם יהודים שחטאו), ובשעה שיש פירוד הדעות ביניהם תהיה „חרב איש ברעהו". הללו מחייבים את בילאָוו ומנבאים כי מפלתו קרובה, והללו תולין את הסרחון במיקל הערום ואומרים כי חלילה לבילאָוו לדור עם נחש זה בכפיפה אחת, ולכן חיש מהרה יפול בנופלים. בריב כזה עברו ימים אחדים, והעם רואים את הקולות ואת הברקים ואינם יודעים, מה תהיה אחרית דבר: אם ינצחו הקרקעיים נצחון גמור או לא. והנה בא ונהיה! מיקל וחבריו האמרשטיין ובריפלד נדחו ויד בילאָוו רוממה!

מה שעתיד להיות קשה לנבא מראש. ואולם דבר אחד ברור כשמש: הקרקעיים יכבשו פניהם בקרקע: מכס של עשרה מרק או אפילו של שבעה מרק וחצי לא יקום ולא יהיה — תפשת מרובה לא תפשת כלום. לכל היותר יהיה המכס לארבעה מרק והצי, וממשלת גרמניה תעשה את כל שביכלתה לפיים את שאר המדינות. היא נוכחה, כי אם תעשה כרצון המוכסין תחזיר את העולם לתהו ובהו. ולא רק רוסיה ואמריקא יקצפו קצף גדול, כי אם גם אוסטריה ואיטליה, והממלכה הזאת איימה כבר כי תתפרד החבילה. בנפול מיקל נפלו הקרקעיים הרבה; כשל עוזר ונפל עזור. עתה באו פנים הדשות לממשלת פרוסיה ועלינו לחכות ולראות, באיזה אופן יתפתחו הענינים מעכשיו.

המאורע הזה הוא היחידי בעולם המדיני, אשר ראוי לשים אליו לב, וזולתו אין פרץ ואין צוחה. בחינא מתווכים עוד את השלום ונלהמים כדאתמול, ופעם אחת היתה „מלחמה גדולה" שם והמפקד הראשי וולדרזיי בכבודו ובעצמו עמד בראש חילו — ואולם הצרפתים עמדו מנגד, באמרם, כי אין להם הרשות להתערב בדבר. גם בדרומה של אפריקא לא בא עוד הקץ למלחמה, וגם האשה הכבודה אשת הגינירל בוטהא לא הצליחה להביא את השלום.

באוסטריה מריבים עוד שלוחי העם זה בזה, אבל לאט לאט תעשה הממשלה את מפעליה, וכעת הציעה גם היא ענין חפירת תעלות בכמה מדינות, וביחוד במדינת ביהם. ואולם בעוד שהצעה זו היתה לסלע המחלוקת בפרוסיה, הנה באוסטריה, כפי הנראה, היא מרבה שלום בעולם. התעלות ישיבו לב הגרמנים אל הטשיכים ולב הטשיכים אל הגרמנים ושלום יהיה בארץ.

מאורעות ומעשים.

— במעמד חבר הועד של חברת יק"א בפטרבורג הונחה בעיר מינסק אבן הפנה לבנין בית הלמוד לעבודת האדמה. להברון גינצבורג, אשר בהשתדלותו נתאשר ספר התקנות של בית הלמוד, נשלחה תלגרמא של ברכה. בית הלמוד נועד לששים תלמידים, ועתה יבחרו נערים אשר יאספו אל הבית הזה בהפתחו.

— ביום ו' וביום השבת שלאחריו (י' וי"א לחדש מאי) היו שרפות בעיר בריסק דליטא ובעיר גורא קאלוואריא הסמוכה לווארשוי, אשר הפכו את הערים לשמה. בעיר בריסק פרצה האש ביום השבת בשעה 12 בצהרים, והרוח אשר נשב בחזקה הרחיב את המדורה, וכרגע נהפכו רחוב שאסיי ורחוב בראַווארנא לים של אש גדול ונורא. אז נשמע קול זעקת שבר ויללות איומות של אלפי אנשים. כל עמל המכבים אשר בעיר, ואשר באו מעיר ביאלא ומביאַליסטאק, עלה כתהו, והאש הלכה הלוך והתרחב ותגיע עד שוק החנויות (גאסטינני דוואר) ובמשך עת קצרה אכלה שם כמאתים חנויות של יהודים מלאים סחורות. במשך שעות אחדות נהפכו אנשים בעלי הון ויהיו למחוסרי לחם. רק בשעה 10 בלילה רפתה האש. כן נשרפו באש כמאתים חנויות אשר בשוק, ובהן חנויות אשר סחורותיהן עולות לעשרות אלפים רובל, ורק איזו חנויות קטנות לצרכי אוכל נפש נשארו. כל הבתים הגדולים וכל הרכוש אשר לעשירים, בתי המלון הגדולים, בית הפרוגימנזיום לנערים, 5 בתי כנסת, 3 בתי מרקחת, בית הפוסט והתלגרף, בתי הממכר לסמי הרפואה, שלש בתי מסחר של ספרים, בית האסורים, בית החולים אשר לישראל ועוד, — כל אלה עלו באש. בתי החומה היו בטוחים באחריות, אבל בתי העץ והמטלטלין לא היו בטוחים. הנזק עולה לחמש מיליונים רובל ויותר. קרבנות אדם לא היו.

בעיר גורא קאלווארִיא נשרפו 60 בתי מושב וגם 81 רפתים וכו'; רובם של יהודים; וביניהם שני בתי ספר, בית הכנסת והמקוה, הבית אשר ישב בו הרב של חסידי גורא הנודע, בית-עקד גדול של ספרים עברים ועוד. בין מכבי האש לקח חלק גדוד החיל החונה בעיר וביניהם הצטינו שני אנשי חיל אשר בחרף נפש הוציאו מן האש איש יהודי חולה וילד.

— מעיר פינסק הגיעה טלגרמא, כי העיר בוערת באש ובתים למאות עלו על המוקד.

— בקיסטנדיל (בולגריה), אשר על גבול תוגרמא, התחוללו פרעות נגד היהודים. ביום 15 אפריל התנפל ההמון במספר מאתים איש על יהודים אחדים, ויפצעו אותם פצעים אנושים. בערב התפרץ עם רב אל בית-הכנסת בעת התפלה ויהרסוהו, ויכו את היהודים מכות גדולות. משם פשטו על בתי היהודים וחנויותיהם, ויבוזו את כל הרכוש. השוטרים עמדו מרחוק ולא עצרו בידי פורעי הפרעות, ורק בערב בא גדוד חיל להפיץ את ההמון אחרי כלותו את מלאכתו. מכה"ע הבולגרים צועקים חמס על מעשי הפרעות ודורשים כי פורעי הפרעות יענשו קשה.

— באיזה מצב נמצא לימוד התורה באיטליה נראה מן החשבון הראשון אשר הוציא עתה בית מדרש הרבנים האיטלקי Collegio Rabinico Italliano לשנות 1899—1900. בית הרבנים הזה נעתק לפני שנים רבות מפאדובא לרומא, ואולם במשך עשר שנים יצאו ממנו רק איזו „חזנים", כי לא נמצאו מורים והתלמידים הראוים ללמד וללמוד; רוב התלמידים עזבו את הבית בטרם גמרו חק למודם ויבחרו בענינים אחרים. אכן בשנת 1899 נעתק, על פי הצעת הרב מרגליות, בית המדרש לפלורנציה. הרב הזה הגדול בתורה אצל מרוחו על הבית ועל מוריו אשר רובם היו מתלמידיו, ועתה, כפי שנראה מן החשבון, הוטב מצב הבית הרבה, ויש תקוה כי ברבות הימים יגדל רבנים אשר יהיו לברכה לבית ישראל באיטליה.

— ביום ג' ל"ג בעומר הוחג חג-היובל של הסופר בשפת עברית ובזרגונית ה' י"ל פרץ, כי בו מלאו חמש ועשרים שנה לימי עבודתו בשדה הספרות וחמשים שנה לימי חייו.

ליום ההוא יצאו לאור בספר אחד „כל כתבי י"ל פרץ" בשפת זרגונית ע"י ועד אנשים משכילים: י"ל גראסגליק, יעקב דינעזאהן, ד"ר י"ל לוריא, ד"ר ש. מינץ, ד"ר י. משורר, נ. סאקאלאוו, ד"ר. א. עליאשעוו ושמואל שיינהאק. הספר מחזיק 60 גליונות בדפוס, וכולל כל מאמריו וספוריו של הסופר המצוין הזה בשפת זרגונית בלוית תמונתו ונדפס ברוב הדר.

בשני הימים, ל"ג ול"ד בעומר, נעשה כבוד גדול לה' י"ל פרץ. ביום ל"ג בעומר הגישו לו מנחה חברי הועד המוציאים את כתביו עקסמפלר אחד נדפס על ניר מובחר ומכורך בכריכה מהודרה עם ר"ת יל"פ בתוך מקלעת עלי-דפנים ושני עטים משולבים, ומלמטה כתובים הדברים: „ל"ג בעומר תרו"א—תרס"א". כל אלה עשוים כסף. כמו כן הוביל לו הועד תשורה: כלי-כתיבה גדול עשוי מכסף מעשה חושב, ועליו מחוקים הדברים: „ומשכילי עם יבינו לרבים (דניאל י"א ל"ג)" ובשפת המדינה: „לליאון פרץ מאת מוקירי כשרונו".

והוצאת „תושיה" הקריבה אשכר לחתן היובל את „כתביו" בשפ"ע מכורכים הדר אשר יצאו לאור ליום החג. המסדרים בבתי הדפוס בווארשוי הגישו לו אדריסא יפה; תלמידי בתי הספר הגישו לו קובץ ציורים עפ"י טיפוסים שונים מתוך ספורי פרץ, וחבל סופרים צעירים הביאו לו עט זהב ומפותחות בו המלים בשפת זרגונית: „ליצחק ליבוש פרץ המפיץ אור בעתותי החשכה—מאת מכבדיו והולכי בעקבותיו". אגרות ברכה הגיעו להסופר מאת חברת „אחיאסף", א, שולמאן, ד"ר ברנפלד, א, פאפירנא, שלום עליכם, א"ש פרידבערג, הועד לאגודת המורים בלאָדז, ש, ראָזענפעלד, א. ז. ראבינאָוויטש, ר. א. ברוידעס, מערכת מכ"ע „וועלט" וכו' וכו'. מספר התלגרמות אשר נתקבלו היה רב מאד ונזכיר בזה רק אחדות מהן. מאת: מערכות מכה"ע „וואסחאד", „בודושצנאָסט" ו„אבענד-בלאט" בנוי-יארק, עדת מוקירים בהערים קאָוונאָ, שעדלעץ, ראדאם, זאמושץ וכו' ש, אבראמאָוויץ, בן-עמי, רבניצקי, ביאליק, ש. פרוג, אוהבי ספרות ישראל בקיוב, א"ל לעווינסקי, ר. בריינין, אגודת „ציונה" בליפסיא, ועוד ועוד.

בערב יום ד' התאסף באחד האולמים חבל סופרים ומשכילים ויכרו כרה לכבוד חתן היובל ויברכוהו על הכוס וישתעשעו בחברתו עד אור הבקר.

מי נדחה מפני מי ?

נתחדשה הלכה בבית מדרשנו. „כשמתנגשות האהבה והחובה" אז על פי „הרעיון הישן" „צריכה הראשונה לפנות את מקומה להאחרונה; כך דורשת התביעה המוסרית"; אבל „ההרגשה האנושית החיה והסוערת" מתקוממת „נגד הסדרים החברותים הקופאים, נגד המנהגים המקובלים אשר נקדשו מרוב ימים". „מפלט מן ההתנגשות האיומה הזו... „אין למצוא בהשתעבדות והשא־ת הדברים כמו שהיו". איבסן באחד מספריו „גומר החזון במוצא היחידי שיש במקרים כאלה, אם רק האהבה עזה באמת והכרת החובה עמוקה באמת: רבקה, גבורת החזון, משליכה את עצמה המימה". רק באין התנגשות חזקה „החזון גומר באפס, כי בכלל גדול הוא: אפס יכול לצאת רק — מאפס" („הדור" גליון 17, במאמר „אש־יוהנן" לה' קלוזנר).

מניח אני לאחרים לחקור, אם „אפס" הוא עצם שיכול לצאת וגם ממנו יכול לצאת כל שהוא, אחרי אשר לכאורה כל היוצא וכל שהוא יכול להוציא איננו עוד אפס. מטרתי רק לדבר על ההלכה החדשה עצמה.

מסגנון הדברים נראה, כי להלכה למעשה. אם חייב אדם לאבד את עצמו לדעת בשעה שמתנגשות בלבו אהבה וחובה, יש מחלוקת בין הפוסקים הראשונים והאחרונים. הפוסקים הקדמונים, בעלי הרעיון הישן, סוברים כהתביעה המוסרית, והאחרונים, המתנגדים להמנהגים המקובלים אשר נקדשו מרוב ימים, סוברים כההרגשה האנושית החיה והסוערת. על כן מוצא ההתנגשות או המפלט ממנה בנוגע לכל אוהב ואוהבת תלוי לא במזגם, חנוכם וחוזק שכלם, עד כמה הם יכולים לפי טבעם והתפתחותם להתגבר על צערם, אך בזה, כאיזה מאן דאמר יפסקו הלכה אחרי החקירה העמוקה. אם יאמרו „קים לן כזודרמאן", המחזיק כשיטת בעלי הרעיון הישן, שהאהבה חייבת להשתעבד להחובה, כתביעת המוסר, אז ישארו בחיים „ויצא אפס", אך זה יהיה גם אות שההתנגשות בעצמה לא היתה חזקה, האהבה היתה אפס, שממנו יכול לצאת רק אפס, וגם כל החקירה מעיקרה היתה למותר; אבל אם יפסקו הלכה כאיבסן, החולק על המנהגים המקובלים וסובר כההרגשה החיה והסוערת, אז ישליכו עצמם המימה ולא יהיה עוד אפס. *)

ומתוכן הדברים אנו למדים עוד דבר אחד: ההרגשה האנושית החיה והסוערת, המתקוממת כנגד החובה עד נטילת הנפש, אינה יכולה להחלש על ידי זה שלהאהבה העזה באמת עומדת לשטן לא הכרת חובה עמוקה אך סבה חיצונית שאינה נוגעת כלל בפנימיות הנפש. סבות חיצוניות כאלה יכולות להיות שונות: ראובן אוהב את רבקה, אבל הורי רבקה אינם חפצים בו והיא נכנעת להם אם על פי הכרת החובה להוריה או על פי חלישות כחה, בעת שראובן עצמו אינו מרגיש כאן שום חובה מוסרית; או שהאוהבים נפרדו במקרה למדינות רחוקות ואין להם אפשרות להתחבר יחדו, וכל שכן אם אחד מהם מת במקרה. להאהבה העזה באמת אחת היא אם החובה מכחדת אותה, או צורת אחרת, וההרגשה האנושית החיה והסוערת צריכה לבקש לה את המפלט היחידי לא בהשתעבדות והשארת הדברים כמו שהיו, אך במות.

ובכן, הוי כל צמא מאש האהבה שלא נתקימה לכו למים והטביעו עצמכם!...

האמנם בספורים רבים ראינו, שלא כל האוהבים אבדו את עצמם לדעת, ובספור מפורסם ראינו גבור אחד, שמרוב אהבתו לאשתו, שנתנה אחרי זמן את עיניה באחר, פנה את מקומו להאחר ההוא, מבלי שאבד את עצמו לדעת, ובספור ההוא ראינו עוד גבור אחר, אשר בלי שום סבה מכרחת מחוץ כבש את אהבתו העזה, רק מפני שהחליט להקדיש את חייו לטובת הכלל, מה שלא היה יכול לעשות בשלמות גמורה בהיותו בעל משפחה; אך יש מקום לבעל דינו לומר, כי כל אלה עשו מעשיהם על פי הרעיון הישן, מפני שכך דורשת התביעה המוסרית, אבל ההרגשה החיה והסוערת מתקוממת נגד מנהגים ישנים כאלה ודורשת רק קרבנות אדם, לא חובות ומוסר, וכן הלכה.

אבל לפי דעתי אין בזה לא רעיון ישן ולא התקוממות נגד מנהגים מקובלים. בהיות האדם במצב של יאוש או התנגשות אינו חוקר כלל אם היתרון הוא להרעיון הישן, מפני שכך דורשת התביעה המוסרית, או להההרגשה המתקוממת כנגד המנהגים, אבל שלא בטובתו ושלא בבחירת שכלו הוא נכנע להכרתו הפנימית, למזגו, למצב השכונה שהוא דר בה, הפועלים בקרב לבו מעצמם, ובלי דעת נפש הוא חותם את המצב באופן זה או אחר. גם האהבה, גם הכרת החובה או רגשות אחרות אינם דברים שאפשר לשקול אותם בפלס הליטרא, ואין מקום לומר כי אם ההתנגשות לא הביאה לידי איבוד עצמו לדעת אות הוא כי היה כאן „אפס". מקרי אבוד עצמו לדעת בשביל אהבה אינם מצויים בין בני עמנו באותה מדה שהיא אצל עמים אחרים, ומלבד שאי אפשר לומר כי טפש לב העם ואינו מסוגל לרגשי אהבה, הנה רואים אנו כי לפעמים סוף אהבה שאינה מתקימת להביא את האוהבים מבני עמנו או לידי שגעון או לידי מחלות שסופן מיתה טבעית. ובמה איפוא יבאר ה' קלוזנר את הסבה שלא אבדו האוהבים האלה את עצמם לדעת? אם לא היתה האהבה עזה מאד, אז הלא לא היה בכחה להביא על האוהב שגעון או מחלה מסוכנה. לדעתי הדבר הזה מבואר בזה, שמלבד שרגש הכרת החובה (להדת או להורים, אחת היא) נתפתח הרבה אצל בני עמנו, הנה הדבר תלוי גם במדת החיקוי בענינים כאלה. בעמנו לא נתפשט עוד המנהג לאבד עצמו לדעת בשביל צער עמוק ורגשות סוערות, ורק יחידים המתחממים כנגד נחלתה של הציוויליזציה האירופית נוהגים בזה בלי דין וחשבון מפני שלא הורגלו לכבוש את יצרם. אבל זה מוכיח, שאין אבוד עצמו לדעת תולדה ישרה וטבעית ממכאובי האהבה, כי דבר שמחקים אותו בלי חשבון אינו אלא מנהג ומודה. רק שגעון או מחלה מסוכנת יכולים להיות תולדות צער עמוק אצל חלושי הדעת. עם זה, אצל אנשים נבונים, המסורים בכל לבם לאיזה אידיאה, כאשר אמרתי כבר במאמרי „עולם התהו", האידיאה מתגברת על האהבה. איש או אשה ששכלו ובינתו התפתחו כל צרכן, שאינו מסתפק בזה שימלא רק את מחסוריו הפרטים לפי תביעת האגואיסמוס הגס, וחפץ בכל לב להיטיב גם לאחרים לפי תביעתו של האגואיסמוס המרומם שנקלטה בלבו, לא יוכל לאבד את חייו המועילים בשביל צער פרטי שיש לו לעצמו, ובאהבתו לאחרים

---

*) אם היתה כונת ה' קלוזנר בזה לומר, כי בכלל אינה יכולה ההרגשה החיה להכנע לפני התביעה המוסרית, לא היה לו לדבר ע"ד רעיון ישן ומנהגים מקובלים, רק על הריב שבין הרגש והשכל בכלל, שהיה ויהיה בכל הזמנים. עם זה עליו יהיה להחליט, כי בכל מקום שיאוש מן האהבה לא הביא לידי נטילת נשמה היתה האהבה בעצמה חלושה, או, כדבריו, „אפס", וכל המספרים שלא סימו במקרים כאלה בנטילת נשמה וזודרמאן בתוכם זייפו את החיים מפני הרעיון. אבל מלבד שהמציאות מכחישה זאת, כאמור למטה, הנה החלטה כזו על מתארי החיים כמו שהם היתה החלטה מחוצפת.

ישא את צערו עד שיפוג מלבו. אינני אומר זאת כלפי גבור החזיון של זודערמאן, שלא עליו אני דן, אבל אני משיב על דברי ה' קלוזנר שהחליט, שהמפלט היחידי מהתנגשות האהבה והחובה הוא רק המות, בעור שהדברים האלה יתכנו רק בנוגע לקטני הלב והמוח. גם הכרת החובה (אם להמשפחה, או להדת, או להעם, אחת היא), היא אידיאה, ועל כן גם בלב האיש האוהב אהבה עזה מאד, אם רק שכלו התפתח די צרכו, צריכה ההכרה ההיא, מעצמה ומבלי משים, להתגבר לא על האהבה עצמה, כי אם על הסכלות, ש„ההרגשה הסוערת" דורשת מאת אוהבים קטני הלב והמוח, סכלות, שאינה תוצאה ישרה מן האהבה, כמו שאמרתי, רק מוֹדה, או רעיון רגש של נקמה שאין לו שחר.

מחזה מול מחזה, טפוס ממין הפשוט וטפוס מבני העליה, הציג לנו, לא ארע אם בכונה להדברים שאמרתי, או על פי הבנה פכיסילוגית פשוטה, ה' י. לעוויט בשתי מחברותיו בשפת רוסיה: „דבורה" ו„אמת אחת". במחזה הראשון תגלה לפנינו עלמה פשוטה המברכת על נרות שבת, שנשאה עיניה לעלם רוסי. החובה לדתה והחבה לאביה אינן נותנות לה לבוא בברית עם בן עם אחר והיא ממיתה את עצמה בארס. בעלמה פשוטה היא קטנת המוח והלב, ומפני שכבר נודע לה על פי איזו ספורים של שטות שבמקרה כזה נוהנים לאבד את עצמם לדעת, היא, מאין לה כח להתגבר על רגשותיה, מקיימת את המנהג הזה. לא כן אלכסנדר מיכאילאָוויטש (בספור „אמת אחת"), גם כן איש יהודי, שאהב את הרוסית נאטאליא ניקאָלאיעוונא. הוא איש נאור בן רופא חולים, ששב לאהבה את עמו, אשר לא ידע בילדותו. הוא חפץ לעבוד לטובת עמו, לפניו אידיאה נשגבה, הוא מרגיש כי אינו יכול לעזוב את עמו ולדבקה באהובתו, ובלב נשבר הוא נפרד מעליה, להזיל את דמעותיו על אסונו בים דמעות אחיו... אבל לא עלתה על לבו לאבד עצמו לדעת, הוא חי וחפץ לחיות בעד עמו.

כבר אמר משוררנו:

> אִישׁ נָבוֹב כִּי יִקְרֶנּוּ אָסוֹן,
> יִכְרַע תַּחְתָּיו יִמַּס בִּיגוֹנוֹ;
> וְאִישׁ נִלְבָּב כְּאַלּוֹן חָסוֹן —
> וְהוּא רוֹכֵב עַל אֲסוֹנוֹ.

(כל שירי יל"ג, ספר חמישי צד 93).

אמנם יש אסון ויש אסון; אבל יש גם איש נלבב ואיש נלבב.

משה ליב ליליענבלום.

זמורת זר.

מפני שמכיר אני בטיב אחינו ויודע שכל זמן שנעלה להם רק מחקרים מופשטים על הסכנה הנשקפת לקיום האומה מהבאת מטעי חוץ בנבולה, לא ישעו אלינו ואל דברינו, לכן רוצה אני לתת לפניהם תמונת התפתחותם ההיסטורית של האינדיבידואליסמוס האירופי והשיטה הסימבוליסטית המסתעפת ממנו, ויראו את הסתירה שבין אלה ובין מצבנו, מטרותינו ותקוותינו אנחנו, וידעו עד כמה מגיע קוצר־הראות של מטיבינו המביאים אלינו זמורת זר ומה הוא ערך החקוי במראהו הנבזה ביותר.

את התקופה החדשה, תקופת ההפרחה במקצוע המסחר. בתולדות עמי אירופא, מונים בצרק מיום צמיחת הערים והתישבות בעלי־המלאכה בתוכן. הערים האלה, שנבראו בימי הפיאודליות, היו ברבן מעשי ידי הפיאודלים עצמם אשר יסדון ויכוננון בחפי הימים ועל פרשת דרכים — מקום ששם אורחים עוברים ושבים ואניות מצויות להוביל פרי ארץ אחת לחברתה ותוצאות מרינה זו לרעותה. ובימים ההם, ימי תחית הקלַסיציסמוס, הולכות ומתרבות משאלות בני אדם, לרגל התודעותם אל החיים הנחמדים של העמים העתיקים, וסחר הערים נעשה השוב כל כך עד שהפיאודלים מתחילים לעודד ולתמוך בידי יושבי הכרכים האלה, הלא המה עבדיהם המשוחררים למחצה לשליש ולרביע, אלה העבדים שהיו מחוברים לקרקע ויצאו לחפשי בתנאי שיתנו לאדוניהם חלק גדול ממשכרתם גם אחרי היותם לבעלי־מלאכה המפרנסים את עצמם בפועל כפיהם; ונותנים היו הפיאודלים וחוזרים ונותנים להם זכיות מיוחדות בשביל שיפרח המסחר ותתגבר גם ההכנסה הבאה לידם הם, זו ההכנסה, שהם מוסרים לפעמים בעד סך מסוים למוכסין בעלי הון. וערך ההון בכללו נתגדל בעת ההיא ע"י גלוי אמריקא ומכרות הזהב והכסף אשר בתוכה; ומאידך גיסא בא גם גלוי הדרך בתוך הים בין אירופא והודו והרחיב את שדה־פעולתו של ההון המתרחב הזה על ידי בריאת התיחסות של חליפין בין חלקי העולם היותר נפרדים ומרוחקים זה מזה. — אכן מפני ששוק של מסחר העולם עוד לא נתפתח אז כל צרכו, לכן תלוי היה גורל בעלי־המלאכה בשנויי הדרישה וההצעה הפנימיים, והוא שהכריחם ליסד בשביל כל מיני המלאכות השונים פלגות מיוחדות העסוקות בהגבלת מספר של תוצאותיהם על ידי אופני עבודה קבועים והמעטת מספרם של הפועלים — התלמידים העתידים להיות עומדים ברשות עצמם, יוצרים ומוציאים גם הם עד עלית ההצעה על הדרישה וממילא גם ירידת שער המרכולת.

אבל התפרדות העבודות השונות והתפוררותן, התדחקות כל אחד מבעלי הפלגות בחוג מדויק, מוגבל ומסומן, מביאות גם את האומנים עצמם וכשרונותיהם להתחלקות קיצונית. כל אומן ואומן יֻבְדל לפי אומנותו ונעשה משועבד רק לאותה המלאכה אשר לה הקדיש כחו ואונו, וזה מביא לידי מהפכה עיקרית באופן־העבודה עצמו. אם קודם לכן היה כל כלי שלם נעשה בידי איש אחד, הנה נעשה מעתה כל אחד ואחד מן העובדים רק גלגל מיוחד במכונת־העבודה האחת והגדולה, המקפת את כלם. מעתה זה האומן מביא חומר ידוע וזה מעבדו; זה מכשירו, למשל, לקמוט וזה קומטו; זה — למשיחה, וזה מושחו; כללו של דבר: מעתה כל אחד בא רק לבצע את אשר החל בעל המלאכה שקדם לו, למען העביר את המלאכה לידי אחר, הממשיך גם הוא את הדרגתה הלאה, עד שהיא באה ליד האהרון, המוצא כבר כלי שלם לפניו, שאינו דורש אלא שכלול, ומוכרו לקונהו. אכן סוף־סוף בעל המלאכה הזה (שהנהו לרוב בעל הון מועט ואינרגיה נבדלת מזו של חבריו), העומד בקצה סלם ההשתלשלות של עשית איזה כלי ומביאו אל השוק אחר ששכללו, בא לידי הכרה, שאפשר לו להושיב את המון בעלי־המלאכה המכשירים את הכלי לגמרו תחת השגחתו העליונה וממשלת הונו, והיה הוא המוציא והמביא בכל עניניהם, ממציא להם פרנסתם ומשתמש בפרי עבודתם. בדרך הזה בוחרים בקרוב גם סתם סוחרים, והתקופה המנופקטורית הממירה את תקופת בעלי־המלאכה כבר נראית לעין כל. וכאשר תגדל חפשותם של בני הערים והטבת מצבם, כן הם מתחילים להרגיש בכובד העול של הפיאודלים אדוניהם ונעשים שותפים להאבסולוטיסמוס להסרת העטרה מעט ראש אלה המושלים הקטנים, זו העטרה הבאה אחר כך ירושה מן האבסולוטיסמוס עצמו אל הערים.

ככה הולכת הבורג'ואזיה, זו המפלגה העירונית, השלישית ומתפתחת, מתפתחת ומתעשרת; התנועה בעורקי החיים החברתיים מתגדלת ודורשת אמצעים יותר זריזים להובלת הסחורות השונות משוק לשוק ומארץ לארץ, מה שמוליד את המון ההמצאות החדשות ואת מכונות־הענק. והמכונות הללו גם הן מצדן מועילות להתקדמות האינדוסטריה ובוראות את מלאכת המכונות עצמן על ידי מכונות עשויות לדבר זה, והתקופה המנופקטורית— התקופה בשעתה — מתחלת להכנע בפני עצמת הפסיעות הגסות, שעושה מסחר־העולם בלי הרף. ותוצאות המלאכה עפ"י מכונות דורשות רק עבודה מועטה מצד הפועל, ושכרו של זה גם הוא אינו גדול, מפני שמשאלות החיים הדרושות לקיומו, מכריחות אותו למכור את עצמו ומשפיעות על מדת שכרו, נעשות גם כן על ידי אותן המכונות עצמן ומהירן בשביל זה מעט ודל; והוצאות מלאכה במדה רחבה גם הן קטנות, כפי שמוכרחות להיות בכל מלאכה שאינה חשובה, לכן יש להפבריקנט היכולת להוזיל את מחיר תוצאותיו לעומת מחירן של תוצאות המנופקטוריסטים, ואלה האחרונים, מאין להם יכולת להתחרות את התקיף מהם, כורעים ונופלים שדודים לפני כח הברזל של האינדוסטריה, בהשליכם את המון עובדיהם, הנעשים מיותרים להם, אל שוק הפועלים, הממלא בהם את תפקידם של בתי החרושת; והאיקספרופריאציה של האחוזות הזעירות הבאה באותה העת עצמה נותנת תוקף חדש לצבירת ההון ורכישתו, וזה האחרון בהיותו מוכרח — לפי טבעו ושאיפתו שאינה פוסקת להתגדלות — למצוא לו שוקים חדשים ורחבים, משפיע על הבורג'ואזיה, המגשימה את כחו, שתהא עומדת על נפשה ודורשת חרות מוחלטה לה ולפרינציפה הידוע: "Laisser faire, laissez passer„. — אכן כגדול ההצלחה של הבורג'ואזיה, יורע מצבה של מפלגת הפועלים, מה שבורא את הקומוניסטים המצדדים בזכותה ונעשים סבה עיקרית להתהוות שיטתו של מאקס שטירנר, אבי האינדיבידואליסטים האירופים. שיטת הקומוניסטים מפחדת את רוחה הכביר של האישיות החזקה הזאת השואפת להתפתחות בלתי מוגבלה ומואסת בתחומיו הקבועים של הקומוניסמוס והיא באה מפני זה לבטל את מרותו. „לדעת הקומוניסטים — אומר מאקס שטירנר — שייך כל קנין להחברה. אכן שקר הוא! כל הקנינים שלי המה, אלא שאני כורת אמנה עם חברי בנוגע להקנינים הללו. אם תניח החברה מכשולים על דרכי, הנני מורד בה ומגין על קניני". לדעתו, ראוי ליסד הכר איגואיסטים המתנים עם החברה שנכונים הם לעזבה באותו הרגע שתזיק בדבר־מה לתועלתם הפרטית. את השיטה הזאת, הבאה להרוס את אשיות החברה, נלחם משה הֶס (במחברתו „הפילוסופים האחרונים"), אחד המשתתפים בבריאת התורה הסוציאליסטית, ואז באים הסוציאליסטים המדעיים ומארקס בראשם. הם יוצאים בעקבות הֶגֶל ותורתו, תורת הנגודים. כל מעמד ומעמד של החברה הולך, לפי התורה הזאת, ומתפתח — עד שהוא בא להפוכו— לכפירה בעצמו. גם קנין היחיד שמתחלה היה דבר מוכרח, רצוי ומועיל לבטחת כל איש ואיש ולשלומו, נהפך סוף־סוף לנגודו של עצמו. קובץ בלתי גדול של בעלי־הון הנשענים על קנין היחיד וזכותו מציקים להמון הרב, האובד בעניו. רק קנין החברה הוא, לדעתם, קנין־צדק, האוצר בקרבו את אשרו של המין האנושי. אז תהל התורה הזאת — לרגלי ההד הנאמן שהיא מוצאת בלב הקהל הגדול של הפועלים הרעבים, הנענים והנגשים — להתרחב ולהתפשט במהירות גדולה כל כך, עד שנעשה הכרחיות שיופיעו בעלי המוסר — וניטצשע בראשם — הרואים סכנה מרובה בציביליזציה של הבינונות והגסות הדימוקרטית ומתחילים להטיף דברים כבושים על החזרת העטרה של הפרטי ליושנה. על אריסטוקרטיה גבוהה ועל „אדם עליון". ואנשים קטנים בעלי תאוה גדולה מוצאים בספריו של ניטצשע את שאיפתם הם להריסת המוסריות. לא את תאות היחיד החמרית רוצה ניטצשע לקומם, כי אם קנינו וזכותו. אמנם אומר ניטצשע ש„ההמון אינו אלא פתשגן האישים המובלטים להרוחות הכבירים, וראוי הוא שיקחוהו האופל והסטטיסטיקא", אבל לעומת זאת הוא קורא במרירות: „ההיסטוריה גזלה מאתנו את צורתנו. כן היה וכן יהיה — אומרים אתם — ובכן צריכים אנחנו להכנע. אכן לא ולא! אנחנו נקומם את תוקף רצוננו, אנחנו נשחרר את עצמיותנו, כי הנה המוסריות יוצאת להלחם את ההיסטוריה. היא אומרת: כך וכך היה, וזו עונה לה בחיל: אבל כך וכך היה צריך להיות, וכך וכך לא היה צריך להיות!" „את הרוצה לחיות ואת הראוי להתקים — אומר טהיאובלד ציגלר במחברתו „אינ־דיבידואליסמוס וסוציאליסמוס" — ודאי הרים (ניטצשע) אל עָל, אבל ביחד עם זה היה נאנח ומוסיף: אלמלא היה לפעמים דוקא זה עצמו גם שטות ביותר ורע ביותר". וכל כך נתפשטה תורת ניטצשע, שדחקה את רגלי הסוציאליסמוס, עד שמוכרח היה אותו ציגלר עצמו (במחברתו הנזכרת) להצדיק את האחרון בזה שגם הוא סוף סוף שואף להתקדמות האינדיבידואליסמוס; "הוא רוצה לסדר את „ידי" הפועלים ולתת שופר בחכם, בשביל שיתבעו בפיהם את אושר החיים.

זהו האינדיבידואליסמוס הפלוסופי, שנולד על ברכי אירופא ואינו נובע בשום אופן מחיי עמנו, בתור לאום, זה האינדובידואליסמוס שהוליד גם את הסימבוליסמוס של הדיקדנטים בספרות היפה האירופית. גם הם מואסים בכל הגבולות והתחומין, גם הם נלאו מנשוא את כובד החקים המוסכמים שנתפתחו ביצירותיהם של הסופרים הקלסיים, וגם הם שואפים להירות האישיות ומרימים על נס את תשוקתה הפרטית ואת התביעות המרובות המיוחדות לה לעצמה.

כך הוא באומות העולם, השרויות על אדמתן ונהנות משלות האושר. חייהן זורמים בהשקט ובבטחה והרמוניה אחת שלמה שוררת בכל הויתן. כל כחותיהן פועלים לטובתן ומתקנים איש את פגימת רעהו. הכל מתהוה במדה הדרושה ובערך הנאות, ואם בא איזה רגש או איזו דעה להשתחרר בחברה יותר מכפי שהורשה להם, מיד מתגלה הפכם, המחליש את כח פעולתם ומקטין את הסביבה המקבלת מהם רשמים. כשחדל קנין היחיד להיות מניע נכבד להתפתחות החברה ויהי לרגלי קיצוניותו, להפך, לגורם הליכתה לאחור, באה תורת השתוף ופוגמת בו. אכן בשעה שרצתה התורה הזאת להקיף את החברה ולכבוש אותה פעם אחת צמח האינדיבידואליסמוס ויבעט בה בהתנגדות עצומה.

כך הוא באומות העולם השלוות והשקטות. אבל עמנו? — עמנו פורח באויר, אינו מוצא מרגוע לנפשו הנהלאה ויודע רק להרע לעצמו בכל המתנות הטובות שאומות העולם חיות בהן ומתרוממות על ידן. עמנו חוטף איזו תנועה כמו שהיא מחיי החברה האירופית ושותלה בחייו, אם כי חייו צריכים באותה שעה לתנועה שתהיה ממש ההפך מזו הפועלת בחברה האירופית.

ככה לקח גם החדוש שבהסימבוליסמוס האירופי את לב אחדים ממשכילינו, אשר מהרו לטעת אותו בנחלת ישראל, אם כי השעה היתה השעה שאינה מסוגלת ביותר להזדווגות כעין זו.

ידוע הוא למדי לכל המשתתפים באמת בצרת עמנו עד כמה סבלנו מחוסר רגשות לאומיים כלליים. ידוע הוא למדי האינדיבידואליסמוס הקיצוני של היהודי יליד הגיטו שמציץ את לשד חיינו, חיי החברה, חיי הכלל. כבר היינו למשל ולשנינה בחוסר ההבנה מצד ראובן העברי שאסון שמעון אחיו הנהו סימן גם לו, כבר נראו נצני תסיסה בקהלנו, כבר זכינו גם לראות פרחי תחיה בעמנו הבא לקומם את כבודו שגלה

ממנו, כבר מתגנבת אלינו גם תקוה נעימה לעתיד יותר נאה. והנה באים משכילינו הצעירים ומגישים לנו אשכר בדמות האינדיבידואליסמוס האירופי. אנו שואפים להתאגדות והסתברות, והם באים עלינו בילִלות של הבל ובתביעות פרטיות, אשר יותר משהן מבטאות את כחה המקורי של איזו אישיות חזקה, הנן מעידות על התרככות של אפיסת הכחות! אנו רואים בהם את יסוד תקותנו, והם מביאים לנו „מתנה יפה" המעידה פעם אחת יתירה שמכחר כהותינו עברים הנם גם הם, עבדים גסים, לרוה מצויה ואינה מצויה.

הוי עמי, עמי, אנה אתה הולך, אנה אתה בא?

א ל י ה ו ה י י ם ר ח ל י ן.

גַּעְגֻּעִים.

בֹּא־נָא, בֹּא־נָא יוֹם הַגָּדוֹל —
יוֹם עַל־יוֹם לְךָ חִכִּיתִי,
וּבַלֵּילוֹת עַל־מִשְׁכָּבִי
וּבַחֲלוֹם בְּךָ הָגִיתִי.
אַנְחוֹת נַפְשִׁי, פִּצְעֵי לִבִּי
הָעֲמֻקִּים עִם הָרְחָבִים
חִישׁ יֵרָפְאוּ, חִישׁ יָעוּפוּ
קַדְרוּת אֶמֶשׁ, צֵל הֶעָבִים
הָעֲבֻתִּים, הַנֶּאֱלָחִים,
הַמַּשְׁחִירִים אוֹר עוֹלָמִי;
צֵל סָרוּחַ, צֵל מָתוּחַ,
וּבְכָל־מָקוֹם אֶצְעַד הִנּוֹ:
עַל־כָּל דְּרָכַי, עַל־מִשְׁכָּבִי,
בְּכָל־מָקוֹם אֶפְנֶה הִנּוֹ —

עֵת נִפְלָאָה! מִנִּי נַפְשִׁי
תַּעֲנוּגַיִךְ אַל תִּכְלָאִי —
שָׂדֶה נִרְחָב, שָׂדֶה יָרוֹק,
רַךְ הַדֶּשֶׁא לִי הָבִיאִי.
שָׁם אֵשֵׁבָה, גַּם אֶשְׁפְּכָה
כָּל־גַּעֲגֻעַי עַל־הַפְּרָחִים;
אַחַר אֶקְטֹף־לִי וְאֶקַּח,
אֶקְלַע נֵזֶר לִי וְאַשְׁלִיךְ
שָׁם בַּמּוֹרָד אֶל הַמַּיִם,
וּבַזֶּרֶם יִצְלֹל, יֵרֵד
עִם גַּעֲגֻעַי, אַנְחוֹת לִבִּי...
אָז לִי יִרְוַח מִנִּי לַחַץ,
וּבַמֶּרְחָב אֶשְׁאַף רוּחַ;
אֶרְוֶה רֵיחוֹת עַד לְשָׁכְרָה,
אֶשְׁכַּב, אִישַׁן. אָז אָנוּחַ...

פ ר ץ ה י ר ש ע נ ב י י ן.

הַצֵּלָע וְהֶחָרוּז.

א ג ד ה

מאת י. שטיינבערג.

הדבר היה בשכבר הימים.

היו ימים והשמש האירה יותר, והלבנה היתה בהירה יותר — אבל דבר היה עוד לפני היות כל זאת; הדבר היה בשכבר הימים.

היו ימים ואש ומים דבקו יחדו, אור והשך חבקו יחדו; אבל הדבר היה עוד לפני היות כל זאת; הדבר היה בשכבר הימים.

היו עתים — וימים לא כלו, ולילות לא חלו; חוחים לא עלו, ושושנים לא בלו; והחיים והמות שממו יחדו. אבל הדבר היה עוד לפני היות כל זאת! הדבר היה בשכבר הימים.

אז לא היה עוד איש ולא היה עוד דבר מלבד אלהים ומלבד המלאכים אשר ברא לו לצחק בם, ומלבד השמים אשר ברא להיות למעון למלאכיו ההם.

וַיָּחֵלּוּ המלאכים להתאונן באזני אלהים לאמר: „עוגמים אנחנו, אבינו־מהוללנו, בודדים אנחנו עד למרות נפש! שַׁעְשְׁעֵנוּ נא כמעט, כי אתה תוכל!"

ואלהים אהב את מלאכיו אלה מאד, ויהי סולח להם כל הָרְהָבִים ויהי עושה להם כל בקשה. אמנם תמימים וענוים היו המלאכים מאד, ואלהים אהב את כל תמים ואת כל ענו.

ויעי אלהים אותם ויאמר: „טוב אפוא! הנני ואערוך לכם שיר, ואתם תשירו אותו במקהלה!"

ויהיו המלאכים עליזים, ויענו ויאמ־ו: „רצונך — קדש ופעלך — קדש קדשים: עֲרֹךְ את שירך, ואנחנו נכונים כלנו לשיר!"

ויערוך אלהים את הצלע הראשונה לשירו — וַיֵּצֵא האור מתוך ההשך. ויחושו המלאכים פתאם אור גדול מסביב: הַכֹּל בהיר, בַּכֹּל אור זרוע ולַכֹּל — צורה; ומרחוק־מרחוק מתנוצצת חשרת מים, הַמַּכָּה גלים קטנים, והגלים — כמו ירמזון, יקרצון, ויהיו כנותנים קולם בשחוק... אכן מה יפה ומה נהדר המראה!

וישקשקו המלאכים בכנפיהם ויקראו קול גדול: „הללויה!".

ויערוך אלהים את הצלע השניה — וַתִּבָּדֵל היבשה ותתרומם מתחת למים, ותהי ככלה צנועה המתעוררת מתנומתה ונכלמת מערומיה — וַתִּשָּׁאֵר חציה מתחת למים ובחציה עלתה ותתעטף בשמלה ירוקה.

וכאשר ערך את הצלע השלישית והרביעית — ויצא שמש בהיר ולְבָנָה חִוֶּרֶת עם בניה הכוכבים.

וַיָּחֵלּוּ הַיָּמים לרדוף את הלילות, והלילות הנכלמים ברהו מפני הימים, והכוכבים מביטים מִגְּנָבָה וקורצים איש אל רעהו.

וייטב הדבר מאד בעיני המלאכים ויקראו: „הללויה, הללויה!".

ובצלע החמישית יָצאו צפרי זמרה על פני רקיע השמים ודגי זהב במים, ותהי תנועה בַּכֹּל; ויראו המלאכים את תנועת החיים הראשונה על האדמה, וישמעו את קול חי הראשון תחת השמים.

וכערֹך אלהים את הצלע הששית, ותקם כל ממלכת החי — מן הראם בקרניו ועד התולעת הזוחלת! ובסוף הצלע נראה „אדם־האיש", וקומה לו והולך על שתים והושב ומדבר. אך יָצֹא יָצָא — והוא הנה נשא את עיניו אל השמים, ומצחו הנה קֻמַּט את הקמט הראשון.

„הלל, הלל ושבח למשורר הגדול! צעקו המלאכים מתוך דמעות גיל: אכן שוה השיר את שם משוררו!"

„אבל איך נשיר את שירך, אב קדוש, והרווים אין לו? עֲרֹךְ נא לכל־המעט חרוז אחד לצלע האחרונה!"

ויעש אלהים גם את חפצם זה, ויברא חרוז לצלע האחרונה.

ויברא לאדם את ה„אשה".

וכאשר אך יצאה הבריאה הזאת, ותשא עיניה השמימה — ויברחו העבים מעל פני השמים.

וכאשר נתנה קולה בשחוק — ויאדמו הערבים הצנועים מבשת.

וכאשר פצחה פה ותדבר דבר — ותחרש התולדה, וקולה התגלגל מקצה תבל ועד קצה תבל כפעמון זהב על יריעת משי.

ויצא רוח סַפִּיר וַיָּרֶם את תלתלי שער הזהב אשר לה — מעל ערפה, למען הראות לשמש צוער בהיר פי שנים מאור הירח אשר לו.

והלילה חסה עינו לפזר ענג רב כזה ביום אחד, וימהר להסתירה תחת כנפו מעין רואים.

ולב האדם החל לדפוק יחד עם דפקי לב האשה דפק — ודפק.

והמלאכים בראותם את הבריאה הזאת, וימַסו כמעט מעֹנג וגיל: "אכן הנה זה חרוז! קראו איש לאחיו כלם: אכן הנה זה חרוז! עתה צא וחשֹב — איזו הצלע ואיזה החרוז?"

בימים ההם וכל דבר על פני האדמה היה עוד על מקומו ועל מכונו, לא היה דבר חָסֵר ולא יָתֵר; וגם הרוח העובר על פני הארץ עוד יָרֵא ועוד חָרֵד פן יניע כמעט דבר מעל מקומו ויקלקל המדה ושחת את הסדר הנכון.

ותצא האשה לשוח, ותרא על אחד העצים קן יונים, ותבא תאוה בלבה לקחת את היונה בידיה ולהביט עליה, ותשלח את ידה ותקח את היונה.

ויהדו האפרוחים ויהמו מאד לאמם, אשר לֻקחה מהם; והאם האמולה התפרפרה ותהגה לאפרוחיה.

אז שמעו השמים את האנחה הראשונה על האדמה, ויתקלקל הסדר בבריאה; ותתהפכנה אז יונים רבות לנחשים, והארץ נחלקה לשנים: מחציתה היתה — "גן עדן" ומחציתה — "גיא תפת".

ויֵהָפכו גם המלאכים אשר על המחצית השניה ויהיו לשדים ולרוחות בַּתֹּפֶת.

אז הֵחֵלה האדמה להוציא שושנים וקוצים מְעֹרָבים גם יחד.

ויתאספו המלאכים מסביב לאשה להתענג על הוד יפיה ופלאי הדרה; ובין המלאכים נדחקו גם רוחות התפת: קנאה, עצלה ומריבה. והקנאה הנה שבה זה עתה מגיא התֹּפת, ובידיה אחזה נחלים לוחשות להשתעשע בהן.

הביטו המלאכים, הביטו גם הרוחות, ולא שבעו עיניהן, עד כי פנעו בה בעין־הרע. וכאשר פנעו בה בעין הרע, כן פערה פיה ותפהק.—

ומאז והלאה לא סר עוד הַפִּהוּק ממנה עד היום הזה; ועל כן יש אשר תשיח אשה עם רעותה ותגיד לשברה או תשמח בשמחתה, ופתאם תפער פה ותפהק מתוך דמעות או מתוך גיל.

וכאשר פערה פה ותפהק — כן חדרו אל קרבה בנות התֹּפת: קנאה עצלה ומריבה — והנחלים הלוחשות החלו להתלקח בה! ותחש האשה צמאון נורא, אשר לא ישתוק במי נשם ואשר מימי האוקינוס לא יכַבּוהו.

ותצא האשה היערה, ותרא תולעת־משי תחת אחד מעצי התות, והיא עטופה ארג משי; וקנאה, אשר הדרה אל תוך לבה, לוחשת לאשה לאמר: "ראי, הנה עטופה בריה קלה ודלה זאת שמלה משי טהור! ולא כמוך עניה־ערומה!"

ותָשב האשה אל אדם ותחל לְהֵאָנֵחַ ולבכות: "הן קלה אני בעיניך גם מתולעת נמאסה! הנה עטופה התולעת משי, ואני, אויה, עניה־ערומה! ואתה עודך מתהלל כי אהב תאהבני, ו"חרוזי" תקראני! לא, לא אאמין בך! על אילת השחר אשר בשמים אתה עוגב! כבר ראיתיך קורץ אליה עין!"

ומריבה לוחשת בקרב לבה: "הרימי קול! הגדילי את קולך יותר ויותר! אל תיראי! והיתה אחריתי כי יִכְנַע!"

ואדם האמלל עמד נבהל ומשתומם לשמוע פתאם דברים כאלה מפי חרוזו; ולא יכול נשוא את אנחותיה החודרות אל הלב, ודוקרות בו במדקרות — ויטפס ויעל על עץ תאנה־נבָה מכל העצים, ובעלותו נפל פעמים ארצה והיא לא חדלה מבכות וּמֵהֵאָנֵחַ, ורק בפעם השלישית

הצליח ויעל; ויקח מן הֶעָלים אשר בראש הכותרת וירד ויתפור לאשה שמלה ירוקה וילבישנה. אז נחה האשה מֵרָגזה. ומאז והלאה החלו עצי התאנה להמעיט את פרים ולהרבות את עליהם, למען הכן כסות למערומי האשה.

ביום השני יצאה האשה לשוח על שפת הנהר, ותרא עלוקה שוכבת ומתהפכת מצד על צד.

והאשה שאלה את פי העלוקה: "מי את, בריאה קטנה?"

והעלוקה ענתה: "אני עלוקה בת אצילים!"

והאשה הוסיפה ותשאל: "בת אצילים? מה זאת בת אצילים?"

והעלוקה ענתה ותאמר: "אני אינני אוכלת עשב מן השדה, כמוך, כי אם שותה אני דם־חם, כי כן ישתו כל אצילי ארץ".

ותשב האשה אל אדם ותחל לבכות ולהאָנח: "ראה איך נקלותי בעיניך! אצילי הארץ שותים דם חם, ואתה תלעיטני רק מן העשב ומירק הדשא!"

ואדם חפץ לענות דבר, ואולם אנחותיה עלו באזניו ותדקורנה אותן, ולא יכול נשוא. אז לקח מי באר, וישם בהם עשב אשר מיץ אדום לו; ויהי למים ההם מראה דם, ויחם את המים האדומים נגד השמש, ויתן לאשתו לשתות דם־חם. —

ותהי זאת הפעם הראשונה, אשר החל האדם ללמד את לשונו לכזב, לרמות את אשתו ולסובב אותה בכחש.

וביום השלישי יצאה האשה לשוח בשדה, ותרא חמור ופרסות נוצצות על רגליו; ותקנא בו האשה ותאמר: "אנא, חמור חכם! תנה לי את נעליך אשר על רגליך! הן יכול אתה ללכת יחף, ואני, הה, מה אויתי לנעול נעלים כאלה על רגלי!"

אבל החמור ענה לה: "אמנם אמת דברת, כי חכם אני, אבל את נעלי חנם לא אתן לך. הן ראה תראי, כי חנני אלהים בכל: שכל—רב; יופי— יותר מרב; ועל נעם קולי—שירים ישוררו; אך באחת אני עלוב: זנבי דל משער וגם קצר, אם תתני לי את תלתלי שער ראשך למלאות בם את חסרוני, ואתן לך את נעלי בירושה אחר מותי".—

ואולם האשה התקצפה ותקרא: "אך רע לב וגם כסיל ובער אתה, כי לא תדע לנהג כבוד באשה!"

ותוסף ללכת ותחל לבקש מתנות מכל עובר: מן התֻּכִּי לקחה מעט נוצות! מרעמת הסוס מרטה מעט שער; מפי שנהב ישן גנבה את שנו; ותשם אותה בראשה ומתחת לצוארה ועל שכמה ובכל אשר יכלה — ותשב הביתה.

ובשובה — ותרא דְּבָּה חופרת חור באדמה ומכסתו בסבכים.

והאשה השתוקקה לדעת את המעשה, ותקרא: מה את עושה—דבה?

והדבה ענתה: "מטה אני מציעה לי לישון את שנתי ששת ירחים".

והאשה קראה ותשאל: "האם ששת ירחים את ישנה?"

והדבה ענתה: "כן; מבנות האפרתים אני; גם כל האפרתים ישנים יותר מאשר הם ערים".

— "מה טוב! מה נעים!" לוחשת העצלה לאשה בקרב.

שמעה האשה ותשב הביתה ותצע לה מטה ותתנפל עליה ותקרא: "הס! חפצה אני לישון שנתי ששת ירחים כבת אפרתים!"

ובעת ההיא באו המלאכים לשיר את שיר אלהים; וישתאו פתאם מאד ויתמהו איש אל רעהו כי ראו, כי החרוז לא יחרוז עוד; ויבינו כי ידי רוחות התפת היו בדבר.

והמה ידעו כי רוחות התפת יראים ממראה פשתה, ואינם יכולים לעכור בפני ריחה; ויקחו חבילות אניצי פשתן, ויגרשו את הרוחות מתוך האשה, וגם נתנו בידה פלך וכישור להבריח את הרוחות בשובן אליה.

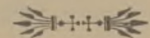
ולמען רפא את המכות אשר העלו לה נחלי התפת, צוו עליה לסגור את עיניה שלשת ימים, ואחרי כן תפקחן ותביט על בעלה ארבעה ימים.

ולבעבור לא תמצאנה הרוחות עוד הפעם נתיבות אל לבה, צוו עליה לבלתי לבש עדיים ובגדי יקר, ולבלתי הרים את קולה על קול אישה — לבעבור לא תכרנה אותה הרוחות—לא בבגדיה ולא בקולה.

וימים רבים אחרי כן, כאשר ההלו מלאכי אלהים לבקר לפעמים בבתי אנשים ולהראות לעיניהם, ואמר מלאך אל רעהו: היה זהיר! הבית, אשר אתה שומע בו את האשה מרימה קולה על קול בעלה — אל תבא שמה!"

הדבר הזה היה בשכבר הימים.

היו ימים—והאנשים לא אהבו שקר; רוחות התפת לא עלו על הארץ, ובני האדם לא ירדו שאולה. אז לא היו המלאכים יכולים להכיר בין הצלע וחרוזו — אבל הדבר הזה היה בשכבר הימים...

מכתבים על דבר הספרות.

א.

ידידתי!

מרב דברים אשר בלבי אין אני יודע במה אֱחל. הנני בעיני כאיש הנכנס לחנות עושה מורי שעות, והוא מרוב מטולטלות מתנועעות ומתנודדות וגלגלים הומים ורועשים ופעמונים הולמים ודופקים, איננו יודע את אשר לפניו ומה השעה הנכונה.

ואולם זוכר אני עתה לילה אחד בבית התיאטרון. גם את היית עמי, ואנחנו ראינו את פּוֹסֶרְט בתור אוריאל אקוסטא — ורגעים אהדים בלילה ההוא לא אוכל לשכוח עוד. התזכרי?

הנה האקט הרביעי. אוריאל אנוס על פי הרבנים לבטל בפיו את כל אשר הוא מאמין בלבו, ועליו לחזור בתשובה בבית הכנסת בפני כל הקהל; זרמות החיים חזקו ממנו והם שטפו עליו ויאלצוהו לבוא להתרפס ולהתודות ולהודות כי כל אשר הורה בספרו אינו בלתי אם שקר, וכי הרבנים אמת ותורתם אמת וכל מעשיהם אשר עשו ואשר יעשו רק אמת הם וצדק. נפשו בקרבו יודעת מאד כי הוא הצדיק והם החנפים, ואולם הנה אמו העורת הנוססת על משכבה וממליטה את נשימותיה האחרונות, הנה יהודית תאות נפשו אשר לא יוכל לנשת אליה כל עוד לא הוסר מעליו חרם הרבנים.— והוא קם ובא ועושה את אשר לבו לא יתננו לעשות. בברכים כושלות עולה פוסרט את המעלות אשר עם הבמה, ובידו הקלף אשר עליו כתוב נוסח הודוי. הנה הוא עומד על הבמה וקומתו כפופה מאד; מראהו כאיש זקן, ורק שערותיו שחורות. עיניו נמקות כעיני גוע, ובשפתיו אין טפת דם. קולו אינו רועד, אבל כמעט גם השמע לא ישמע. אכן אם שמע איש את הקול הזה, הן לא ישכחהו עוד לנצח! כפתי שלג קר נפלה כל מלה על לב השומע. והוא עומד וקורא אות באות את הכתוב על פני הקלף. התזכרי? — „וביהוד, כן הוא קורא שנאתי את עמי. כל הקדוש לו בזיתי, בתאוה עשיתי את כל אשר התורה אוסרת. ובמקום אשר קצר השכל להוכיח במופתים את זדון לבי, שם קראתי לי את הלעג לעזרה, ואכתוב ספר אשר רוח השטן דברה בו — ארורה היד אשר כתבה את הספר ההוא — יד כזאת לא תשוב גם מפני רצח־אם — — כזב ושקר כל הדברים אשר להם קראתי מקור שכל, והמים אשר אמרתי להשקות את הצמאים לא היו בלתי אם מים מתוך הרהטים המושמים לפני החיה האסורה לנו מדור דור

— — את דברי נביאי האמת זַיַפְתִּי רק מאהבתי את השקר"... ובדברו תמערנה קרסוליו פתאם, והוא מתעלף, והרבנים תומכים בו; ואולם בקול מלחשים, מלה אחרי מלה, מלה אחרי מלה, הוא קורא אחרי כן את הדברים האחרונים אשר על פני הקלף, ובכל זאת תשמע כל מלה מקצה הבית ועד קצה הבית; ובהמליטו מפיו את הדברים כי נכון הוא לעשות תשובה ולכרוע על מפתן בית הכנסת ארצה, וכל איש אשר יעבור ירמוס עליו ברגלו — — אז זוכר אני רק את האחת כי אמרת לי אשר קר לך פתאם, ואני נתתי לך את מעילך המונה לפניך להתעטף בו. ופתאם — — ופתאם אנחנו רואים אותו, והוא נהפך כלו לאיש אחר בן רגע. לפנינו עומד איש מלא כח עלומים אשר כחו אתו לקחת בכף ידו האחת תבל כלה ולהפוך אותה כקערה. קומתו זקופה מאד, עיניו בוערות שערותיו פרעות, וקולו — את הקול הזה לא אשכח עד יומי האחרון. כל הבית רעד תחתיו בקראו: „שמעו! ובכל אלהנוע תנוע! נפלו, סלעים, מעל לבי! את לשוני, היי חפשית! שכלי האסיר, התנשא בכה כשמשון לפני מותו! בזרועי אפ־פר את עמוריכם — המנגן העור יודע פתאם בלבו כי הוא הוא הגבור המזמר על מכאוביו לבעבור הרקיד אתכם בזמירותיו! עוד רק הפעם אניע את תלתלי שערותי ואקרא: כל הדברים אשר קראתי מעל הקלף — שקר הם וכזב! הבנרות הכהים האלה תכהישו את אור השמש? הוי זבובי יום הנולדים בליל קיץ וכאפס יאבדו במרחבי עולם! חפש אנכי קורא לכם מכל העול הישן! רק השכל יהיה האות אשר לאמונה! טוב לבקש אלים חדשים מהיות עבד לאלים העתיקים ולקלל עמהם יהרו תחת התפלל!"

התזכרי עוד את כל המחזה הנורא הזה? התזכרי עוד?

וזכר המחזה הזה לא ימוש היום מקרב לבי. למה אכחד ממך, ידידתי? כמתעורר פתאם מתרדמה גדולה כן אנכי היום בעיני. הנה אני מעביר את ידי על עיני ופוקח אותן בחזקה ושואל: מה זה היה פה? ואני לא אבין את אשר נעשה בי. הן רק עוד מעט ואחרים היו מצליחים לנסוך עלי את רוחם הם ולדכא בי את רוחי אני, והיו מישנים אותי והיו שולטים ברצוני ודובבים את שפתם ככל אשר חפצו. למה אכחד ממך, ידידתי? הזרמים החדשים באו. בראשונה נלחמתי, התנגדתי, התקוממתי; ואולם אחרי כן חדלתי. הסביבה, ההשפעה, תנאי החיים — כל אלה עשו את פעולתם. יכול אדם להיות חזק מצור, ואולם הטפה הבאה אחרי טפה נוקבת את הצור, ומה גם אם יבואו זרמים שלמים. אולי באמת אני הוא הטועה, אולי באמת כבדה אזני אני ואינני שומע את קול העת. הן אומרים: עת חדשה באה. ספרות חדשה נעשתה, כשרונות חדשים נתגלו, אלים חדשים נתעלו, ועל פתחי שעריהם עומדים פקידים חדשים הממונים על פרסומם ועל הכרזתם ונאנייקות חדשות בידיהם. אני לעצמי אינני מבין בטיב כל המושלים החדשים ההם — ואולם הלא כלם קוראים, צועקים, מרעישים, והקהל — זו הבהמה הנכסה אשר בינה יתירה לא היתה לה מעולם לדעת בין ראשה ובין רגליה — קורא, צועק ומרעיש אחריהם. כה הסונסטיה איננו כלל דבר קטן. ולא עוד אלא שהם מכריחים אותי בעל כרחי לענות אחריהם אמן ולקרוא ולצעק ולהרעיש גם אני, ואם לא, והביאו את דבתי ואמרו: „זקנה יש כאן!". דבר כזה יכול להזיק לפעמים לאיש צעיר לשידוכים, ידידתי. ואני בראשונה נלחם, נלהם ומתנגד — ואולם באחרונה תרפינה ידי ואחדל. מה כחי לעומת ההמון הרב הזה? והחיים מרים כל כך, והמעטים היודעים חנפים כל כך ומכונים לכזב, והרבים הנבערים תמימים כל כך והולכים אחרי המעטים כבהמה בשדה, וכל

המעשה רע כל כך, עד שמביא לידי געל נפש ואחרי כן לידי בטלה ואחרי כן לידי שעמום. ואז באה אותה התקופה שאדם מיאש את לבו, ועושה את מעשיו כעושה מתוך החלום. ובשעה כזו, שאינה לא יום ולא לילה, עולים עליו הפלשתים ההם ואוסרים אותו בעבותים ומנקרים את עיניו ומסדרים לפניו את נוסח הודוי אשר עליו לקרוא באזני קהל ועדה, להתודות כי כל הדברים אשר דבר עד היום ההוא אינם שוים אפילו פחות משוה נקודה, וכי דעותיו אשר השמיע עד היום ההוא אינן שוות אפילו פחות משוה רוח נושבת, וכי השקפותיו אשר התהלל בהן עד היום אינן שוות אפילו פחות משוה גרגיר חול, תחת אשר דבריהם הם ודעותיהם הם והשקפותיהם הם אמת וצדק. הלא הם עתה המושלים בכיפה, להם נתנה הספרות והם מורידים בה מלכים מכסאותם וממליכים בה מלכים יום יום את אשר ימצאו חן בעיניהם. — ועל הבמה עומד האיש וקורא מעל הקלף ועושה את כל מה שכפאו אותו השדים הללו ומתודה על כל חטאיו אשר חטא עד עתה ומודה בכל האלים החדשים אשר הרכיבו לפניו, ולבו בקרבו חלל. ופתאם — —

שמעו: ובכל אלה נוע תנוע! בקול גדול ההולך מסוף הספרות ועד סופה אשאג את הדברים האלה! בפראזות לבד אשר בדיתם מלבכם לא תוכלו לי! העינים אשר אמרתם נקרנו אותן מטיבות לראות! האלים אשר בדיתם מלבכם, כאבק יזרו לכל רוח בנפיח בהם נשמת איש! ואם גם אלף אלפי פעמים תוכיחו לי כי בא „הקהל הגדול" ורקד לפניהם — אני אני הוא היודע במה משכתם את הקהל הגדול הזה אחריכם ואיך דבר כזה „נעשה"! ואם גם אלף אלפי פעמים תוכיחו לי כי „סופרי כל מכתבי העתים" מן הקצה אל הקצה מודים ומהללים ומשבחים וקוראים קדוש קדוש — אני אני הוא היודע איך מסדרים את הדברים לפנים מן הקלעים ואיך גדולות כאלה תארגנה בסתר! ואם גם אלף אלפי פעמים תשכירו עלי סופרים טהורי לב וטהורי אצבעות לכתוב עלי ולהפיל עלי חתית על פי גערה יום יום— דברים כאלה אקרא במנוחת נפש אחרי הסעודה בכדי להרבות את כח העכול! הנה „דעת הקהל" מכריעה אותי — אבל את דעת הבהמה הגסה הזאת כבר בטלתי בלבי עוד בהיותי נער בעל־מצוה, כי ידעתי עוד אז את ערכה! אני הוגה ואני מרגיש — ואת אשר לא אמצא על פי הגיון ואת אשר לא אמצא על פי הרגשה, אותה לא תוכלו בשום אופן להכניס לתוך לבי בחָזקה על ידי מה שתאיימו עלי ועל ידי מה שתשטפוני באמרים ריקים! אנכי אבקר ואבחן — ולא עוד אלא בשעה שאתם צריכים לכל הקהל הרועש, די לי אני אם עשרה אנשים בודדים ומחרישים יוכחו על פי דברי וישמעו ויבינו!

לא, לא, לא! לא לי לחזור בתשובה ולהתודות על דבר! לכם, לכם לחזור בתשובה, לכם לקרוע את לבבכם ואת גליונות הניר אשר מלאתם ולקרוא באזני כל: חטאנו; חטאנו שלא מדעת, אבל על פי רוב חטאנו מדעת; גדלנו את השקר ואת החנופה, פקחנו על עריסותיהם בעודם רכים עד שנתבשלו, הפיצונו אותם ברבים ונרעיל את לב ההמון. ימים טובים היו לפני עשרים או לפני שלשים שנה, כי אז החלו לבקר באמת את כל דבר ולהפיל את האלילים ולהשמיד את האוטוריטיטים, ועתה הנה באנו אנחנו והחזרנו את כל אלה כבראשונה; היו ימים טובים ובספרותנו החלו לבער את ה„ידיד" ואת ה„הסכמה" ואת „שיר התהלה" של ה„ידיד" לפני הספר, והנה באנו אנחנו וביד חזקה אנחנו עמלים להחזיר את כל אלה כשהיו; מחזירים אנחנו את כל אלה, אמת היא, בצורה יותר יפה ויותר מתקבלת על הטעם: תחת ה„ידיד" המצאנו את ה„מר", תחת ה„הסכמה" המצאנו את המבוא לספרו של מר — לא „ידיד" — המחבר, ותחת „שיר התהלה" אנחנו כותבים את „צורתו הספרותית", ואולם החנופה חנופה היא באיזו צורה שתהיה! הן לא מבקרים עוד אנחנו, כי אם מכריזים ומפרסמים! ימים טובים היו בהתחלת שנות הששים; אז נשבה רוח חדשה וחזקה, אז היו אנשים צעירים אשר האמינו בדבר טוב ואשר היה להם הרצון הטוב, ואז החלו להתרגל במלאכה לנתח את כל דבר ולשפוט, אם כי הצורה היתה עוד צורה פגומה מכל צד, והנה באנו אנחנו והחרמנו את כל זאת וסגלנו לנו סגנון של אמרים, אמרים יפים ונעימים, אמרים שהצורה שלהם מושכת יותר את הלב, ואולם הבקרת הנאמנה בעצמה חזרה וחדלה.— כאלה וכאלה עליכם להתודות, אם רק זיק אחד של רצון טוב עוד יש בלבכם ואם באמת אתם חושבים לטובה עם ספרותנו העתידה.

הוגה אני ומרגיש אני — ואיך אפוא יאמרו להכריח איש הוגה ומרגיש שיאמין בעל כרחו כי „הלשון" אשר עשו להם בעת האחרונה היא לשון? כח ההוגה אשר בי אומר לי כי חקים איתנים יש ללשון אשר אי אפשר הוא כלל שיהיו משתנים מיום ליום על ידי כל כרתי וכל פלתי, וכל זינוד וכל טוביה, וכל כתבן וכל ספרן, וכח המרגיש אשר בי אומר לי כי יש עוד איזה דבר הנקרא „טעם", וכי לא צבור של מלים לבד, ולו גם תהיינה מדויקות כתכלית הדיוק, עושה לשון ללשון; הדיוק אינו עוד כל עיקרה של הלשון, כי יש לכל לשון גם עוד איזה דבר הנקרא „רוח" ויש לה גם עוד איזה דבר הנקרא „יופי", והם אינם נקנים אלא למי שמרגיש; אי אפשר הוא בשום אופן שלשון של שוק תהיה הלשון של ספרות; עוד יש בלשון גם איזו אצילות, איזו רוממות, איזה דבר המסור רק לבעל הטעם ולא לאדם מן השוק. הכשוק עשו את ספרותנו? — הוגה אני ומרגיש אני — ואיך אפוא יעיזו להכריח איש הוגה ומרגיש שיאמין בעל כרחו כי חרוזים מלוקטים, דמדומי דמיונות, זרות בסדור המלים, פסוקים מופסקים באמצע הם עיקרם של שירים? כח ההוגה אשר בי יורני כי עלי לבקש בכל אלה גם הגיון, ואם אין בם הגיון אז אינם ולא כלום, וכח המרגיש אשר בי יורני כי עלי לבקש בכל אלה גם יופי, גם טעם, גם דבר אשר יניעני וינידני ומה הוא לא אדע. האם עלטה לבדה ישימו לפנינו ואנחנו נקרא לה רוח לירית? — הוגה אני ומרגיש אני — ואיך אפוא יתפארו בלבם כי יצלח להם לפתות איש הוגה ומרגיש שיאמין כי הבא וכותב חצאי שורות, רמיזות שאינן מבוררות, מלה ונקודה אחריה, מלה ונקודה אחריה, שורות אחדות מלאות תוים וקוים, הפסקות בשעה שאינן מן הצורך ולפיכך אינן אומרות כלום, וכבר עלתה בידו לכתוב את „הספור הקטן"? למה לי הצורה היפה החיצונית, הגם שהיא עשויה כלה מודרנית, אם ריקה המסגרת ואין בה כלום? אתמול בערב הייתי באיזה בית שעשועים ושמעתי בדחן מזמר על הבמה נגונים מתוך אָפירות ידועות הלוקחים את הלב, ורק שהוא בחר לו לאותם הנגונים מלים ודברים ריקים שאין להם שום ענין עם עצם הנגינה; למשל, את הדברים: „עוד מעט ואלך אל הריסטורציה ואוכל שם ביפשטיק א לא גלסון במחיר רובל ועשרים וחמש קופיקות" זמר לפנינו בנגון ידוע מתוך „אאידה", ואת המלה האחרונה „קופיקות" השלים בקול גדול כעין C הגבוהה. האם הנוסחאות והצורות על פי דוגמתם של ספורים ידועים יכסו על החסרון של עצם הספורים?

מכתבי זה, ידידתי, לא היה בלתי אם כעין הקדמה ליתר מכתבי. עוד מעט ותשמעי את קולי.

ידידך הנאמן

דוד פרישמאן.

Verlag „Achiasaf". — Herausgeber, verantwortlicher Redacteur u. Buchdrucker: Josef Fischer, Krakau.

ספרים חדשים וישנים שבאו לבית מסחר חברת „אחיאסף“, ווארשא.

ק׳. ר׳.

ארץ הקדם, קלמן שולמאן — 40
בין הפטיש והסדין, ד. ל. מארדאוויצעוו — 50
בילדער פון טהיערלעבען מיט 33 ריסונקעס — 40
בית הספר השלם ללמד את ב״י כתבי הקדש וש״ע כאהר
" עם ציורים, א. טעמקין, חלק שני — 60
ביבלאָטהעק פאַר קאָלאָניסטען: דער לובין — 05
" ווי מען פלאנצט אסאר — 05
דברי חפץ, קלמן שולמאן — 50
דאָס היילינע לאנד וועגען ישוב א״י, ב. פלעקסער און
י. נאראדניצקי, עם פארטא 1 —
דאס בלוט און דאָס האַרץ — 10
די קוואלען זיך זעלבסט צו העלפען, ז. וו. מענדלין — 15
הגרן, מאסף לחכמת ישראל, ש. א. האראדעצקי, ספר שני, — 80
וועמעס גלויבען איז בעסער, ל. טאלסטאי — 05
טבע התבונה, י. י. סירקים — 30
יסודי הסוציולוגיה, פ. ה. גידינגס, הוצ׳ תושיה, ספר שלישי — 80
מחברות לנתוח דקדוק, גוטליעב, הוצ׳ תושיה, ג׳ חוב׳ — 30
מחזות ושברי מחזות, ספורים, זילבערכוש — 80
מנחת ערב, קלמן שולמאן — 40
מערכת טעמי מצוות, דר. רובין — 20
מקורי העושר או יסוד הכלכלה, ז. וו. מענדלין — 60
נאר ניט יודיש, סאמועלי, ערצעהלונג — 05
סאקראטעס דער יודישער פילאזאף, ערצעהלונג — 20
ס׳ המליץ יודיש לשון קדש׳ער ווערטערבוך, הורוויץ 1 —
ס׳ הזכרון, שווארצפעלד, תרגום מבש״ן — 75
ספר רפואות להרמב״ם — 75
צבי לכל הארצות, קלמן שולמאן — 40
קרבנות, א מעשה, מענדלי מוכר ספרים — 15
קצור דברי הימים, בן־יהודה — 50
שלמי אמוני ישראל, קובץ מאמרים, בעלינזאהן 1 —
שפה חיה, חלק שני — 50
שפת ציון, קלמן שולמאן — 40
שפה אחת, קלמן שולמאן — 40
תולדות אליהו, ר״א ראנאלער — 60
תורת החימיא, קאנטאראוויץ — 50
צום יודישען פאָלק, דר. מ. מאנדעלשטאם, בעריכט אויף
" דעם 4־טען קאָנגרעס — 04
דער לאנדארבייטער, קאלענדער פיר לאנדארבייטער, רעד׳
פרונ און וועללער — 50
חד גדיא, מיט נאָטען און רוסישער איבערזעצונג, פיראזשניקאוו — 30
חריסת ביתר, קלמן שולמאן, עם תמונתו — 20
י. ל. פרץ, שריפטען (יובילעאום אויסגאבע) 2 —
" " " אין פראכטבאנד 2 50
דברי ימי ישראל, גרעץ, העתקת שפ״ר, 8 חלקים 22 —
התועה, פרץ סמאלענסקין (תוצאה חדשה) 4 —
שמחת חנף " 1 —
קבורת חמור " 1 —
נקם ברית " — 50
גאון ושבר " 2 —
מכתבי ר״פ סמולנסקין עם תולדתו ע״י בריינין 1 —
נאר ניט יודיש, סאמועלי, ערצעהלונג — 05
ראטהשילדס פיעדעל, משעהאוו " — 05
דער מבול, זאלא " — 05
די שפיאנין, ארט, 2 טהייל " — 10
די קראפט פון ליעבע, אמיטשיס " — 05
דער לעצטער עקוואמען, הערענסטערן, ערצעהלונג — 05
שמשון הגבור, ארושעשקא " — 05
ליעבע און פאטערלאנד, נארדוי " — 05
אסתר המלכה, פראנצאז, 2 טהייל " — 10
דער גולם, זאכער מאזאך — 05

Всеобщая исторія евреевъ, С. М. Дубнова Томъ I. пер. полутомъ 1·25
Организація мелкаго кредита сост. М. Н. Штрикъ —·50
Вопросъ о евреѣ Д-ра Чернихова —·25
3 наменитые евреи Д-ра А. Когута выпускъ I. —·25
Научно-литерат. сборникъ „Будущности“ 2·—
Справочная инига по вопросамъ образованія евреевъ (изд. общ. распр. просв.) 1·75

כל המקחים הם לבד פארטא.

Издательство „Ахіасафъ“, Варшава.

Verlag. „ACHIASAF“, Warschau.

חברת אחיאסף.

ספרי למוד ומקרא לבני הנעורים:

1) **עברית בעברית**, ראשית למודי שפת עבר ע״פ השטה הטבעית, חבר **י. אפשטיין.**
המיתודה היותר קלה ומועילה ללמוד שפ״ע עם ציורים שונים לשיעורי הלמודים ותוי זמרה לשירי ילדים הבאים בספר.
מחירו 50 ק״פ ועם פארטא 60 ק׳, מכורך יפה 80 ק׳, וע״פ 90 ק׳.

2) **דברי הימים לבני ישראל**, מאת **מ. ברוינשטיין.**
חלק א׳. מימים קדמונים ועד חרבן ביתר, עם ספר מלים בתרגום לשפת רוסיא.
חלק ב׳. מן חרבן ביתר עד דור הרמב״ם.
הספר נדפס באותיות גדולות ומנקדות ובסופו נמצאו שאלות לתלמידים.
מחיר כל חלק 1 רו״כ ועם פארטא 1.12 רו״כ, מכורך יפה 1.30 רו״כ ועם פארטא 1.42 רו״כ.

3) **זכרונות לבית דוד**, מאת **א. ש. פריעדבערג.**
ספורים היסטוריים בתולדות ישראל מן חרבן הבית הראשון עד תקופת הרמבמ״ן.
מחיר חלק א׳ 1.54 ר׳ ועם פארטא 1.72 ר׳, מחיר חלק ב׳ וחלק ד׳ 1.40 ר׳ כל אחד וע״פ 1.50 ר׳, מחיר חלק ג׳ 1.73 ר׳ וע״פ 1.91 ר׳. עבור כריכה מהודרה יש להוסיף 30 קאפ׳.

4) **„האביב“** ספר מקרא יקר בערכו הכולל מאמרים, שירים וספורים מאת סופרים נודעים. נערך ע״י **י. ח. ראבניצקי.**
מחירו 60 ק׳, עם פארטא 70 ק׳, מכורך 75 ק׳ ועם פארטא 85 ק׳.

5) **שירת הזמיר**, מאת **בוקי בן יגלי**, (דר. י״ל קאצענעלסאהן) ספור לבני הנעורים.
מחירו 25 קאפ׳ וע״פ 30 ק׳.

6) **ה. אנדרסן, ספורים והגדות**, כתובים עברית עם פתח דבר מאת **דוד פרישמאן** (הוצ׳ א. ז. כהן).
מחירו 60 ק׳ וע״פ 70 ק׳, מכורך יפה ע״פ 1 ר׳.

Издательство „**АХIАСАФЪ**“, Варшава.